

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Etika v díle Augustina Aurelia
Jaroslav Bělohlávek

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Etika v díle Augustina Aurelia

Jaroslav Bělohlávek

Vedoucí práce:

Mgr. Miloš Kratochvíl Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Život a dílo Aurelia Augustina.....	3
2.1 Doba přelomu antiky a středověku, doba církevních otců.....	3
2.2 Augustinova volba manicheismu.....	6
2.3 Augustinův obrat ke křesťanství.....	8
2.4 Některé etické prvky v díle Vyznání.....	10
3 Učení o spáse (milosti) a s tím související spor s pelagianismem.....	12
3.1 Úvod k této problematice.....	12
3.2 Souvislost s učením Pelagia.....	13
3.3 Nauka o spáse (milosti).....	14
3.4 Jak přijímat nauku o spáse?.....	16
3.5 Hodnocení učení o spáse.....	19
4 Vysvětlení původu hříchu, zla.....	21
4.1 Zlo v manicheismu.....	21
4.2 Odpověď Simplicianovi.....	21
4.3 Pobyť na statku Cassiciacum.....	22
4.4 O svobodném rozhodování.....	23
4.5 O obci Boží.....	26
5 Různá pojetí blaženosti.....	28
6 Láska v Augustinově díle.....	30
7 Učení o „uti“ a „frui“.....	32
8 Augustin a otázka exegeze Bible.....	35
9 Augustinovy spory s donatisty.....	38
10 O obci Boží.....	42
11 Závěr.....	45
12 Použitá literatura.....	48
13 Resumé.....	50

1 Úvod

Cílem této bakalářské práce je seznámení s etikou v díle Augustina Aurelia. Pozornost proto věnuji několika Augustinovým spisům, ve kterých se celá řada etických prvků objevuje a zároveň se snažím využívat i sekundární literatury, kde je patrný právě i Augustinův morální význam. Cílem je tedy představit některé názory, které souvisí s morálkou, chováním, ale i křesťanskou vírou. Ačkoliv není možné v této práci postihnout ani zdaleka všechny Augustinovy názory, stejně tak ani všechna jeho díla, snažím se o představení alespoň některých etických názorů, které jsou mnohdy přenositelné i do naší doby.

Při hlubším seznamování se s Augustinovými názory člověk naráží na často protichůdné a rozporuplné myšlenky. Po seznámení se s Augustinovým učením o spáse, kdy vlastně nevíme, zda svůj život žijeme proto, abychom byli spaseni nebo naopak zatraceni, se dočítáme o důležitosti lásky a to lásky k Bohu, ale i přátelům a blízkým. Dozvídáme se, že kdybychom neměli lásku, nebyli bychom nic¹, ale zároveň se Augustin staví proti „jinověrcům“ a výklad Bible si (možná zvláště) vysvětluje právě na principu lásky. Setkáváme se i s názory na manželství, s problematikou lži a v nemalé míře se snahou o vysvětlení původu zla a hříchu. Sám Augustin byl nejspíše plný rozporů, když se obracel na antickou tradici i na učení manicheismu, aby po neúspěšných pokusech a snahách nakonec našel to, co hledal. V jeho učením tak můžeme najít snahy o vysvětlení otázek života člověka, života, který u Augustina neodmyslitelně souvisí s Bohem.

Snaha o ucelený výklad etiky v Augustinově myšlení by byla velice obtížná. Snažím se ukázat, že Augustin, při snaze o vysvětlení konkrétního problému sám, mnohdy v jednom díle, mění názor nebo dokonce uniká odpovědi například prohlášením, „že působící příčinu zlé vůle nemáme hledati“.² Na jiném místě se však dozvídáme něco jiného. Jak máme poté říci, kde Augustin spatřuje původ zla? Nebo jak je to vlastně s vyvoláním či zatracením? Proto jsem zvolil takový postup, při kterém se snažím upozornit, jak daný problém v některých dílech řeší.

¹ Srov. AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď' Simplicianovi*. Str. 119.

² AURELIUS AUGUSTINUS. *O boží obci knih XXII*. (1. svazek) Str. 396.

Vlastnímu hodnocení Augustinova myšlení se snažím vyhýbat. Každý sám může rozdílně uvažovat o Augustinových názorech na spasení (a ztracení), stejně tak na jeho postup při konfrontaci s donatisty. I proto se snažím mnohde negativní hodnocení Uwe Neumanna doplnit mírnějším hodnocení Gisberta Kranze, abych svou prací nevyzdvihával jen to „negativní“.

V úvodu práce se věnuji Augustinovu životu a tomu, co na něho mělo, popřípadě mohlo mít, vliv. Následující část věnuji jeho učení o spáse a milosti, kde se pokouším naznačit některé problematické prvky, které s tímto učením souvisí. Další část věnuji otázce původu zla v různých dílech, na kterou navazuje část o pojetí blaženosti. Pozornost dále věnuji lásce, rozlišení činností „užívat“ a „těšit se“ a Augustinově snaze o správný výklad Bible. V závěru práce se zaměřuji na Augustinovy spory s donatisty a na konec se pokouším z hlediska morálky seznámit s dílem *O obci Boží*.

2 Život a dílo Aurelia Augustina

Aurelius Augustinus, známý též jako svatý Augustin, se narodil 13. 11. 354 v Thagaste v Numidii (dnešní Souk Ahras v Alžírsku). Byl synem křesťanky svaté Moniky, jeho otec Patricius byl však pohan, který se nechal pokřtít až v závěru života. Školu navštěvoval nejdříve v Thagaste a Madauře, poté studoval rétoriku v Kartágu. Po studiích vyučoval v rodném Thagaste, Kartágu a později v Římě a nakonec v Miláně. Jeho život lze rozdělit do dvou základních etap, první etapa je doba před obrácením, druhá pak po roce 387, kdy se nechává se svým synem Adeodatem pokřtít. Roku 391 je vysvěcen na kněze a v roce 396 se stává biskupem. Umírá 28. srpna 430 ve městě Hippo Regius (dnešní Annaba v Alžírsku), které obléhají Vandalové.

K dalším událostem ze života Augustina se dostaneme v průběhu práce, kde uvedeme konkrétní fakta, co ho v dané době mohlo ovlivnit, popřípadě co způsobilo jisté změny učení či názorů. Je vhodné si uvědomit, že „jako římský občan vyrůstal v kultuře pozdní Říše římské a to bylo také rozhodující pro jeho vzdělání a celé jeho životní dílo.“³ Zároveň dodejme že, „Augustinovo dílo ve svém bohatství a ve své mnohostrannosti dává bezpochyby podnět k prezentacím velmi rozmanitým, ba protichůdným.“⁴

2.1 Doba přelomu antiky a středověku, doba církevních otců

„...Augustinovo učení o milosti je především reakcí na konkrétní situaci a problémy církve jeho doby...“⁵ Nejen kvůli učení o milosti se zaměříme stručně a značně omezeně na dobu, kdy Augustin žil, popřípadě na dobu, která mu předcházela. Uwe Neumann mimo jiné zmiňuje, že se Augustin „...jeví svým životem, svým lidským vývojem i jako křesťanský myslitel nakonec velice vymezen a ovlivněn svou dobou a

³ KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 11.

⁴ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 11.

⁵ MACHULA, Tomáš. In AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 5. Dočteme se mimo jiné, že Augustin „...žil v době bouřlivého dějinného i myšlenkového přelomu.“ NOVÁKOVÁ, Julie. In AURELIUS AUGUSTINUS. *O boží obci knih XXII*. 1. svazek. Str. 27.

jejími představami, jejím státním a společenským uspořádáním.“⁶ Je to doba rozvoje významu církve, křesťanství se navíc stává náboženstvím státním a rozšiřují se boje proti pohanství.⁷ V této době také vzrůstá počet úředníků, zvyšují se daně, stejně tak vzrůstá násilí ze strany státu a zároveň je zde nebezpečí ze strany germánů⁸ a tak dále.

Augustin „...je pokládán za posledního antického a prvního středověkého myslitele“⁹. Je tedy snad možné říci, že tvoří jakýsi most mezi antikou a středověkem. V učebnicích dějin filosofie je Augustin zařazován do období, které se nazývá patristika. Název patristika pochází z latinského slova „pater“ - otec, proto se toto období nazývá též „obdobím církevních otců“.

Co předcházelo 4. a 5. století? Tedy době, ve které Augustin žil? Podle Egona Bondyho v prvním století „ještě v plném lesku trvají staré slavné školy filosofické, platónská, peripatetická, zejména pak epikurejská, stoická i skeptická, ale mimo ně, ba i v nich samých, se začíná projevovat nový duch. První století je jako málo které jiné v dějinách myšlení dobou rychlého proměňování a v důsledku toho i značně nepřehledného zmatku, z něhož se však ve století druhém a třetím vynořuje už zcela zřetelně nová myšlenková pevnina.“¹⁰ První století je také doprovázeno vznikem nových proudů či tím, že do Římské říše pronikají proudy orientální.¹¹ Rozvíjí se tak mystika, magie či astrologie, ale i monoteismy jako judaismus či křesťanství.¹² Rozvíjí se také gnóze, na scéně je i skepticismus a celá řada učenců se snaží o alegorické výklady textů.¹³ „Nad říší se rozepjal po dlouhých generacích válek náhle >>římský

⁶ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 105-106.

⁷ Srov. tamt. str. 106.

⁸ Srov. tamt. str. 108-109.

⁹ STRAŠÍKOVÁ, Blanka. *Aurelius Augustin očima generace 21. století*. Str. 15., R.A. Markus o tomto ve stejné duchu také hovoří: „Tím, že předal odkaz klasické kultury do služeb křesťanství, nejen zásadně přispěl k formování mentality středověku, ale pomohl také udržet při životě některé výtvarné odkazy antiky, jakoby použil materiál z hroučící se stavby k vybudování nové stavby na odlišných základech.“ In ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Ve stejném duchu Uwe Neumann říká, že „Augustin bezpochyby patří k osobnostem pozdní antiky, jež se ještě jednou ujaly tradice antické kultury a byly silně poznamenány prvky její vzdělanosti. Ale náběhy k tomu, aby tento duchovní svět byl překonán a skončovalo se s ním, u něho byly rovněž patrné.“ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 98.

¹⁰ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 9.

¹¹ Srov. tamt. str. 9.

¹² Srov. tamt. str. 9.

¹³ Srov. tamt. str. 9.

mír<<, který dostatečně oživil i ekonomiku a neobyčejně usnadnil putování lidí i ideí po celém imperiu.“¹⁴

Augustinus Aurelius je považován za jednoho z církevních otců. Z hlediska zaměření naší práce se jinými autory této doby podrobně zabývat nebudeme, ale pro představu alespoň uvedeme Augustinovy předchůdce, popřípadě současníky či následníky.

Uvedeme zde přehled autorů, jak ho udává ve své knize Egon Bondy. On sám upozorňuje na to, že hovoří jen o některých vybraných jedincích a vynechává stovky autorů.¹⁵ Mezi západní církevní otce patří Markion, Justinos, Tertullián či Cyprián, mezi východní pak například Kléméns Alexandrijský nebo Órigenés.¹⁶ U Órigena se ale přece jen zastavme. Lenka Karfíková uvádí, že „Origenes platí nejen pro své dílo editorské, ale i exegetické zcela právem jako zakladatel křesťanské biblistiky.“¹⁷ Uvádíme to zde proto, že i Augustin se věnuje exegezi Bible.¹⁸ Navíc se v Órigenově exegezi objevuje alegoreze.¹⁹ Což, jak dále uvidíme, nalezneme také i u Augustina.

Dalšímu mysliteli, Pavlovi z Tarsu, Bondy věnuje samostatnou kapitulu.²⁰ Podle Bondyho stojí „na počátku křesťanské filosofie... /.../ a možno říci, že o počínající křesťanství nikdo nemá větší zásluhy než on.“²¹ Z hlediska naší práce uveďme, že „učení, které je ve stejné míře teologické i filosofické, je jeho ústřední učení o víře, lásce a zejména milosti.“²² Přichází s milostí, která se odlišuje od zákona a také s předurčením.²³ Právě tyto prvky v následujícím najdeme i u Augustina.

¹⁴ Tamt. str. 10.

¹⁵ Srov. tamt. str. 30.

¹⁶ Srov. tamt. str. 37-49.

¹⁷ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Studie z patristiky a scholastiky*. Str. 9.

¹⁸ Viz kapitola 8. Augustin a otázka exegeze Bible.

¹⁹ Srov. KARFÍKOVÁ, Lenka. *Studie z patristiky a scholastiky*. Str. 11.

²⁰ Viz str. 33-36. In BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*.

²¹ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 33.

²² Tamt. str. 33.

²³ Srov. tamt. str. 34.

Mezi další myslitele doby patristiky patří mimo jiné Řehoř z Nazianzu²⁴, Řehoř z Nyssy²⁵, Basileios Veliký, Diodor z Tarsu, Theodor z Mopsvestie, Jan Zlatoústý, Julián, Synesios, Nestórios, Pseudo-Dionýsios Areopagita²⁶ či Maximos Vyznavač.²⁷ Mezi „poslední Římány“ pak Bondy zařazuje Martiana Capellu, Cassiodora, Boethia, Řehoře Velikého, Jana z Damašku a tím, kým podle něho patristika končí je Muhammad.²⁸

Připomeňme zde, že jedním ze směrů, který Augustina ovlivnil byl i novoplatonismus.

2.2 Augustinova volba manicheismu

Díky čtení Ciceronova dialogu *Hortensius* našel Augustin zálibu ve filozofii²⁹: „Láska pak k moudrosti, jež sluje řecky filosofie, byla ve mně roznicena četbou té knihy.“³⁰ Zároveň ale v této hlavě hovoří o tom, že v *Hortensiovi* postrádal Krista a proto se obrátil, jak říká dál, na Bibli.³¹ Její styl se mu však nelíbil: „Moje pýcha totiž si ošklivila jeho [tj. Písma] prostotu a můj ostrovtip nevnikl v jeho hlubiny.“³²

Augustin si tak nejprve pro svůj další život zvolil manicheismus, jehož dualismus odpovídal Augustinovým rozporům ve vlastní mysli.³³ O tom, proč se Augustinovi

²⁴ Řehoř z Nazianzu se například zabýval i pneumatologickými otázkami, božstvím Ducha. Srov. KARFÍKOVÁ, Lenka. *Studie z patristiky a scholastiky*. Str. 38. Tzn. otázkami, jak je to s boží Trojicí atd. I Augustin se věnuje boží Trojici, sám napsal dílo *De Trinitate*. Viz Karfíkové kniha kde je následující kapitola věnována právě tomuto Augustinovu dílu, respektive určitým prvkům v něm.

²⁵ V souvislosti s tím, o čem jsme jen krátce pojednali u Řehoře z Nazianzu, řekněme: „Podobně jako Řehoř z Nazianzu ukazuje i Řehoř z Nyssy daleko otevřeněji než Basil božství Ducha, jeho argumentace se však natolik odlišuje od úvah jeho jmenovce, že badatelé nepředpokládají vzájemnou závislost obou teologů.“ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Studie z patristiky a scholastiky II*. Str. 124-125.

²⁶ Lenka Karfíková ho nazývá „tajuplným“ a „záhadným Syřanem“. KARFÍKOVÁ, Lenka. *Studie z patristiky a scholastiky*. Str. 109 a 110. A říká o něm: „Jisté zůstává, že tento neznámý autor přelomu 5. a 6. století ovlivnil nadlouho a nasmazatelně nejen křesťanskou teologii a filosofii svou důmyslnou novoplatonsky (především Proklem) inspirovanou teologickou stavbou, nejen gotické umění svým (rovněž z novoplatonských zdrojů čerpajícím) pojetím krásy, ale svým hierarchizováním kosmu také společenské sebezporozumění středověké *christianitas*.“ Tamt. str. 109-110.

²⁷ Srov. BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 57-64. Bondy udává i některé další, zmínili jsme jen některé autory.

²⁸ Srov. tamt. str. 82-84. Ani zde neuvádíme všechny autory, které udává Bondy.

²⁹ Srov. AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 69-70.

³⁰ Tamt. str. 70.

³¹ Srov. tamt. str. 71.

³² Tamt. str. 71-72.

³³ Srov. ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Str. 385.

manicheismus líbil, hovoří i Uwe Neumann. Zmiňuje, že manicheismus kladl větší důraz na rozum, a že jelikož Augustin patřil k „posluchačům“³⁴ nemusel dodržovat tak přísná pravidla, zároveň manicheismus často napadal Bibli, s čímž Augustin také souhlasil, vzhledem k tomu, že se mu její styl nelíbil.³⁵ Podobně o tom hovoří i Gisbert Kranz: „Dvě věci se mu na křesťanství vůbec nezamlouvaly, protože byly zaměřeny přesně proti jeho hlavním vášním: předně požadavek zdrženlivosti, jehož přijetí by znamenalo omezení jeho dosavadního milostného života; zadruhé požadavek věřit vzhledem k autoritě v nanejvýš podivné věci, což byl požadavek, který se zdál být samolibé hrdosti mladého intelektuála, který toužil vládnout, a ne ohýbat hřbet, nesnesitelně troufalý.“³⁶ O tom, proč se Augustinovi manicheismus líbil, hovoří i Machovec, když popisuje Augustinův vlastní zápas mezi tělesným a duchovním.³⁷ U manicheismu Augustin setrval devět let.

Manicheismus je dualistické učení, které pochází od proroka Máního, který žil mezi lety 216 až 276. Zjednodušeně řečeno jde o to, že proti sobě stojí dvě říše, říše Světla a říše Tmy (Dobra a Zla). Takto rozdělen je i člověk, jeho tělo náleží k říši Tmy, proto je třeba odpoutat se od něho.³⁸ Po téměř deseti letech však Augustin manicheismus odmítl a stál proti němu. O životě Máního, stejně tak jako o vzniku manicheismu, jeho osudech a historii se dočteme například v knize *Mání a tradice manicheismu* od Francoise Decreta.³⁹

³⁴ Setkáme se také s pojmem „naslouchající“. Druhou skupinou byli tzv. „vyvolení“.

³⁵ Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 14. Pokud jde o rozum, dodejme, „...že manicheisté prohlašovali, že jejich učení nemusí věřit a přijímat nikdo, kdo se o jeho pravdě nepřesvědčí čistě rozumovými důvody, a to se právě jistě Augustinovi jevilo předností.“ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 66.

³⁶ KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 17-18. Z hlediska tématu naší práce ještě dodejme, že manicheismus „kromě toho umožňoval sjednocení nejvyšších mravních ideálů s nejpohodlnějším životním způsobem. Jeho askeze byla přísnější než křesťanská, neboť požadovala naprosté zřeknutí se pohlavního života, práce, masa, krve a vína – ovšem samozřejmě jen od několika málo „vyvolených“. Množství dalších tzv. „naslouchajících“ stačilo prokazovat „vyvoleným“ služby a tím si zasloužit v dalším životě inkarnaci do těla „vyvoleného“. Hříchy těla „naslouchajících“ prý nejsou tak zlé, neboť tělo je hříšné údajně jen jednou.“ Tamt. str. 18.

³⁷ Srov. MACHOVEC, Milan. *Svatý Augustin*. Str. 47.

³⁸ Kdybychom se chtěli tímto směrem zabývat podrobněji, zabralo by to mnoho prostoru, stejně jako by tomu bylo u novoplatonismu a tak dále. Blíže viz také např. „schematizovaný obraz manichejského mýtu“ od Radislava Hoška in AURELIUS AUGUSTINUS. *Říman, člověk, světec*. Str. 65-67

³⁹ DECRET, Francois. *Mání a tradice manicheismu*. Přeložil Zdeněk Müller. 1. vyd. Bratislava: CAD Press, 1994. 150 s. il.

Díky zkušenosti s manicheismem (dualismem) byl poté u Augustina monismus důraznější.⁴⁰ Pokud zde hovoříme o manicheismu, připomeňme ještě, že Augustin bojoval proti celé řadě herezí, nebyl to pouze manicheismus, donatismus či pelagianismus ale i celá řada dalších. Gisbert Kranz ve své knize udává, že „...na sklonku svého života mohl Augustin vyjmenovat již osmdesát osm různých herezí.“⁴¹ Jelikož mluvíme o náboženstvích a herezích, připomeňme ještě, že Augustin zažil „... jako školák veřejné průvody a hry na počest pohanských božstev a později často a prudce vyjadřoval svou úctu pohanské zbožnosti, což mělo své rané kořeny zřejmě právě tu.“⁴² Bylo to v době vlády Juliána Apostaty (Apostata = „Odpadlík“).⁴³ „Jednou napjatá, jindy opět tolerantní koexistence pohanství a křesťanství však tehdy byla v každém případě pro celou Říši římskou typická.“⁴⁴

2.3 Augustinův obrat ke křesťanství

Mohlo by se zdát, že téma Augustinova obrácení příliš s etikou nesouvisí, ale kdyby nedošlo k tomuto jeho obratu, asi by mnoho názorů, o kterých zde mluvíme, nezastával.

Augustinovo obrácení je popisováno především v 8. knize *Vyznáních*. Dozvídáme se o Augustinově setkání se Simplicianem, o jeho vyprávění o obratu Viktorina (pro upřesnění: „...slavného římského rétora Maria Victorina.“⁴⁵) nebo o vyprávění o obrácení poustevníka Antonína.

Jednou Augustina a jeho přítele navštívil jejich krajan Pontitianus a vyprávěl jim příběh o poustevníkovi Antonínovi. Na Augustina mělo toto vyprávění velký vliv,

⁴⁰ Srov. MACHOVEC, Milan. *Svatý Augustin*. Str. 70.

⁴¹ KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 13.

⁴² NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 9.

⁴³ Srov. tamt. str. 9.

⁴⁴ KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 12.

⁴⁵ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 78. Pro zajímavost uvedme, že „Marius Victorinus, věhlasný římský řečník oslavený sochou na Trajánově fóru, byl v dějinách teologie dlouhou dobu znám především díky zmínce, kterou jeho konverzi ke křesťanství a spektakulárnímu křtu (snad r. 355 nebo dříve) věnoval ve svých *Vyznáních* Aurelius Augustinus.“ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Studie z patristiky a scholastiky. II*. Str. 13. Dodejme, že Augustin o něm hovoří v části „Zpráva o obrácení Viktorinově“ (Kniha 8, Hlava II.).

zaujalo ho, jakou cestu Antonín a jeho následovníci zvolili, zároveň v něm toto vyprávění způsobilo vnitřní boj.⁴⁶ Až jednou usedl pod fíkový strom, když najednou uslyšel hlas ze sousedního domu, který opakoval „Vezmi, čti!“, vrátil se na místo, kde zanechal knihu apoštola Pavla, otevřel ji a četl část, na kterou mu padl zrak: „Ne v hodování a opilství, ne v smilstvu a nestydatostech, ne ve sváru a závisti, nýbrž oblect se v Pána Ježíše a nemějte péče o tělo tak, aby povstávaly chťiče.“⁴⁷ (Řím 13,13)

To mu stačilo k jeho obrácení - vyznává: „Nechtěl jsem dále čísti a nebylo toho třeba, neboť s dočtením posledních těchto slov vzešlo světlo jistoty v mém srdci a rozptýlilo všechny temnosti mých pochybností.“⁴⁸ Je ale vhodné zmínit, co se o tomto popisu obrácení můžeme dočíst: „Jakkoli se Augustin nechává ovládat patosem, afektem a pocity, jeho text je také jednoznačně a viditelně vykalkulován, z jistých hledisek je záměrný a je též rétorický.“⁴⁹ Přesto přese všechno, ať už tento text vznikl s určitým záměrem, (nebo podle jiných vzorů⁵⁰), popisuje zážitek, který by člověk, který by byl v Augustinově situaci, určitě velice obdivoval. A je důležité, že po této události, se Augustin „...konečně rozhodne resignovat na kariéru rétora, na chystaný sňatek i na všechny vztahy prozatímní a zasvětit svůj život Bohu.“⁵¹

Tomuto obratu ale předcházelo jeho obrácení k samotnému křesťanství. Zalíbení v něm našel i díky kázání biskupa Ambrože⁵², kterého potkal v Miláně.⁵³ Ambrožův alegorický výklad Starého zákona se Augustinovi líbil, zároveň pro něho (jako pro novoplatonicky smýšlejícího) bylo přijatelné Ambrožovo chápání Boha.⁵⁴

⁴⁶ Srov. AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 239-247.

⁴⁷ Srov. tamt. str. 257-260.

⁴⁸ Tamt. str. 259.

⁴⁹ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 23.

⁵⁰ Srov. tamt. str. 23.

⁵¹ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 100.

⁵² O Ambrožovi a jeho případném vlivu na Augustina se dočteme například v kapitole „Biskupem mezi pohany a ariány“ in KRANZ, Gisbert. *Augustin. Život a působení*.

⁵³ Srov. KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 21-22.

⁵⁴ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 17.

2.4 Některé etické prvky v díle *Vyznání*

O Augustinově životě se mnohé dozvídáme ve *Vyznáních*. I podle samotného Augustina je to jedno z nejoblíbenějších děl, které napsal.⁵⁵ *Vyznání* „...vycházela plně z vědomí svého autora, že jeho život sám o sobě je naprosto bezvýznamný a že za svou hodnotu děkuje pouze Bohu.“⁵⁶ Lenka Karfíková označuje *Vyznání* jako „...jedno z nejproslulejších děl křesťanské literatury vůbec.“⁵⁷ Zároveň ještě řekněme, že „v osobě Augustina je proto patrný zlom mentality dějin: od nynějška bylo možné vědět, že přiznání vlastní chyby a vlastní nedostatečnosti může mít vyšší cenu než nepokořené sebevědomí.“⁵⁸ Přičemž pokud si přečteme *Vyznání*, uvidíme, že přiznání vlastních chyb a nedostatečností v nich najdeme celou řadu.

Augustin ve *Vyznáních* popisuje svůj život od narození, až k obrácení (v Knize I – IX). „Lká a sténá líče poblouzení svého po lásce žíznícího srdce, které přesyceno smyslnými požitky zůstává nenasyceným, dokud nespočine v nejvyšším Dobru.“⁵⁹ Ačkoliv je pro nás tato kniha také důležitá, neměli bychom při snaze seznámit se s Augustinem čerpat pouze z ní.⁶⁰ Když ale čteme *Vyznání*, spatřujeme v nich prvky, které je třeba v souvislosti naší práce zmínit.

Jedna z věcí, která stojí za zmínku, je Augustinova nespokojenost s jeho dětskými hříchy: „Vždyť před Tebou není nikdo čist od hříchu, ani dítě, jehož život na světě trval jenom jeden den!“⁶¹ Tento prvek je pro nás také důležitý, v následujícím budeme hovořit o milosti a v souvislosti s tím i o dědičném hříchu. Dále zmiňuje, jak se pláčem dožadoval prsu, a že jenom díky tomu, že nemohl porozumět pokárání, nemohl ho kárat ani rozum, ani zvyk.⁶² Nebo na jiném místě vyznává: „Proto jsem sebou házel a křičel, dávaje tak najevo některá svým přáním podobná znamení,... /.../ A nebylo-li mně vyhověno, buď že mně nemohli porozuměti, nebo aby mně vyplnění přání neuškodilo, zlobíval jsem se na dospělé, kteří mně nepodléhali, a na svobodné, kteří nebyli určeni

⁵⁵ Srov. STRAŠÍKOVÁ, Blanka. *Aurelius Augustin očima generace 21. století*. Str. 20.

⁵⁶ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 74.

⁵⁷ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 93.

⁵⁸ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 74-75 S odkazem na Kurta Flasche.

⁵⁹ LEVÝ, Mikuláš. In AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 8

⁶⁰ Srov. KRANZ, Gisbert. *Augustin. Život a působení*. Str. 6. Kde Kranz také upozorňuje, že když si přečteme i jiná díla Augustina, získáme o něm jinou představu, než kterou nám poskytnou pouze *Vyznání*.

⁶¹ AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 20.

⁶² Srov. tamt. str. 20.

k mé službě, a mstíval jsem se jim pláčem.“⁶³ a tak dále. Tyto dětské hříchy lze také chápat na pozadí jeho učení o spáse (kterému se budeme podrobněji věnovat), aby takto dokázal, že už i děti jsou hříšné a že jsou zasaženi dědičným hříchem.⁶⁴ Zajímavě o těchto dětských hříších hovoří Gisbert Kranz, který říká, že „vzrušující na Augustinových hříších mládí však jistě není to, že by šlo o nějaké výjimečné perverzity, nýbrž jde o to, že byly zmíněné hříchy veskrze „normální“, „typické pro danou věkovou fázi“ a že je Augustin oplakal vroucnými slzami.“⁶⁵

Zajímavé je vyznání jeho dalšího hříchu z mládí, kdy s ostatními chlapci kradl hrušky. „Tato přehlídka vrozené a dále zmnožované hříšnosti vrcholí Augustinovou analýzou hříchu jako mravního „zla pro ně samo“...“⁶⁶ Snad je možné rozpomenout se i na vlastní mládí a dát Augustinovi za pravdu. Mnohdy to skutečně nejspíše bylo tak, jak líčí: „A já jsem chtěl krásti a skutečně jsem kradl nejsa nucen ani potřebou, ani nouzí, nýbrž z odporu ke spravedlnosti a z touhy po nepravosti. Ukradl jsem totiž to, čeho jsem měl hojně a mnohem lepšího, a nehledal jsem požitku na ukradené věci, nýbrž jen na krádeži a hříchu.“⁶⁷ Hrušky, které ukradli, pak téměř nejedli a hodili je prasatům.⁶⁸ Co však způsobilo, že miloval krádež? „Byla to záliba jednati proti Tvému zákonu proto, abych alespoň zdánlivě, když – jsa služebníkem – nemohl jsem skutečně, napodobil nepravou svobodu nedovoleným činem beztrestným a tak hříšně napodobil Tvou všemohoucnost?“⁶⁹ V souvislosti s tím, co říká Lenka Karfíková (viz výše), pokračuje poté Augustin: „Chtěl jsem býti zlým stůj co stůj, a konati zlo jenom pro zlo. Byla to hanebnost a miloval jsem ji; miloval jsem svou záhubu, miloval jsem svůj hřích, nemiloval jsem předmětu svého hříchu, nýbrž svůj hřích.“⁷⁰ S krádeží souvisí i to, co popisuje dále⁷¹, že na jeho zálibě v krádeži měla podíl i účast druhů: „Ale poněvadž jsem na tom ovoci nenalezl žádného zalíbení, nalezl jsem je aspoň na zločinu samém, jemuž dodala půvabu společnost spoluvinníků.“⁷² a tak dále.

⁶³ Tamt. str. 17.

⁶⁴ Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 77.

⁶⁵ KRANZ, Gisbert. *Augustin. Život a působení*. Str. 14.

⁶⁶ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 96.

⁶⁷ AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 53.

⁶⁸ Srov. tamt. str. 53.

⁶⁹ Tamt. str. 58.

⁷⁰ Tamt. str. 53-54.

⁷¹ Viz například Kniha 2., Hlava VIII. (V krádeži miloval účast druhů) a IX. (Špatná společnost).

⁷² AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 61.

3 Učení o spáse (milosti) a s tím související spor s pelagianismem

3.1 Úvod k této problematice

Úvodem zmiňme, že se Augustinovi „dostávalo /.../ pojmenování „učitel Boží milosti“ a titulu „doctor gratiae“.⁷³ K tomu je nutné dodat, že existuje názor, že tento titul zasluhuje „...s ohledem na soustavnost svých úvah o milosti, nikoli však na jejich výsledek.“⁷⁴ Zaměříme se převážně na učení o milosti obsažené v dílech *Odpověď Simplicianovi* a *O milosti a svobodném rozhodování*.⁷⁵

Tomáš Machula označuje téma milosti „...nejdůležitějším teologickým problémem, se kterým se Augustin snažil vypořádat...“.⁷⁶ Ve stejném duchu Uwe Neumann uvádí, že „učení o spáse tvoří do určité míry stěžejní bod augustinovského myšlení.“⁷⁷ Také se dočteme, že „Augustinova nauka o milosti /.../ patří k nejproblematictějším a nejméně přitažlivým v jeho bohatém myšlení. Bylo to nicméně téma pro Augustina samého zcela klíčové, které pokládal za samo jádro křesťanství.“⁷⁸ A s ohledem na pozdější dobu udává, že „právě v jeho interpretaci se pavlovská nauka o milosti stala podstatným vkladem do myšlení křesťanského Západu, ba lze téměř říci, že vztah Boží milosti a lidské svobody – jediný obsáhlejší teologický problém staré církve, který vznikl na Západě – dominoval většině západních teologických sporů až do novověku.“⁷⁹ Egon Bondy pak Augustinovo učení o milosti označuje za „...opět tak rozporuplné a nedořečené jako vše ostatní, čeho se [Augustin] dotkl.“⁸⁰

⁷³ STRAŠÍKOVÁ, Blanka. *Aurelius Augustin očima generace 21. století*. Str. 16.

⁷⁴ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 88. S odkazem na Angela Zeoliho.

⁷⁵ V českém jazyce je k dispozici kniha, která obsahuje oba dva zmíněné spisy - AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Z latinských originálů přeložili Stanislav Sousedík a Ondřej Koupil; úvod Tomáš Machula. 1. vyd. Praha : Krystal OP, 2000. 137 s. ISBN 80-85929-41-4.

⁷⁶ MACHULA, Tomáš. In AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 5.

⁷⁷ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 55.

⁷⁸ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 12.

⁷⁹ Tamt. str. 13.

⁸⁰ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 71.

3.2 Souvislost s učením Pelagia

V tomto učení se Augustin mimo jiné potýkal s pelagianismem, učením založeným britským učencem Pelagiem⁸¹. Pelagiovo učení se „...týkalo poměru lidské vůle a svobody na jedné straně a Boží milosti na straně druhé.“⁸² Pelagius tvrdil, že ke spáse může člověk dojít sám, to znamená, že člověku stačí svobodná vůle.⁸³ Zároveň ale nesmíme říci, že člověk Boha nepotřebuje, Pelagius si je vědom toho, že „...vše, co člověk má, má od Boha.“⁸⁴ Na rozdíl od Augustina popíral, že by byl člověk zatížen Adamovým hříchem (tzv. prvotním hříchem), tento Adamův hřích měl sloužit pouze jako špatný příklad.⁸⁵ Kdo přijme Krista, je pak schopný hříchu odolávat.⁸⁶ Dalším rozdílem stojícím za zmínku je skutečnost, že Pelagius neodmítá křest, ale tento křest smyje pouze již vykonané skutky.⁸⁷ Na to Augustin reaguje a přímo říká, že milost podle pelagianistů „...stačí prý pouze k odpuštění hříchů již spáchaných, ale nikoli k tomu, abychom se vyvarovali budoucím...“⁸⁸ Jinde se přímo z Augustinova učení dozvídáme, že „...milost hřích skutečně odstraňuje, neboť jej jednak odpouští, jednak člověku dává sílu jej přemoci.“⁸⁹ To, že Pelagius nemá pravdu, Augustin dokládá tím, že jinak bychom při modlitbě nedodávali ono: „A neuved' nás v pokušení.“⁹⁰ (Mat 6,12-13)

Křest tedy u Pelagia neznamena nic jiného, člověk nedostane žádnou Boží milost.⁹¹ S Augustinovým učením souvisel i problém křtu novorozenců, ale u Pelagia tento problém odpadá, protože člověk nemá, díky Adamově hříchu, špatnou přirozenost,

⁸¹ Lenka Karfíková o něm například hovoří jako o „ostrovním laickém asketovi“ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 171. Podobně o něm hovoří Egon Bondy: „...muž bezúhonného a asketického života (nebyl mnichem, jak se všeobecně chybně traduje, sám o sobě mluvil jen jako o laikovi)...“ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 72.

⁸² MACHULA, Tomáš. In AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 6.

⁸³ Srov. tamt. str. 6-7.

⁸⁴ Tamt. str. 7.

⁸⁵ Srov. tamt. str. 7.

⁸⁶ Srov. tamt. str. 7.

⁸⁷ Srov. tamt. str. 7.

⁸⁸ AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 45.

⁸⁹ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 60. S odkazem na dílo *Expositio quarundam propositionum ex Epistola ad Romanos*.

⁹⁰ Srov. AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 45.

⁹¹ Srov. MACHULA, Tomáš. In AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 7

křest novorozenců zde proto není nutný.⁹² „Ve křtu nemluvnat (který nijak nezpochybňují) vidí pelagiáni spíše jen zdokonalení dobré přirozenosti, nikoli vyvázání z děděné viny.“⁹³ Pelagianismus byl odsouzen Efezským koncilem roku 431 a na rozdíl od jiných herezí se tak nerozšířil.⁹⁴ Proti pelagianismu se bojovalo i z toho důvodu, že prosazoval křesťanský humanismus a snažil se změnit sociální pořádky.⁹⁵ Šlo také o to, že pokud by Pelagius prosadil, že člověk je schopný sám dojít ke spáse, k čemu by pak byli biskupové a celá církev?⁹⁶

3.3 Nauka o spáse (milosti)

Vzhledem k tomu, že dílo *Odpověď Simplicianovi* napsal Augustin roku 397, je patrné, že se problémem Boží milosti a svobodné vůle zabýval již před vystoupením Pelagiovým.⁹⁷

Vraťme se zpět k našemu problému, zjednodušeně řečeno jde o to, kdo (nebo co) hraje roli v lidské spáse. Na jedné straně může stát člověk a jeho svobodná vůle a na druhé straně Bůh. Ve dvou zmíněných dílech, zejména v díle *O milosti a svobodném rozhodování*, se pak Augustin snaží dokázat, že svým učením nikterak nepopírá svobodnou vůli.⁹⁸ Využívá prvků z novoplatonského učení o emanaci, vzhledem k tomu, že lidská svoboda je v této hierarchii také, a vyšší složky působí na nižší, je lidská svoboda ovlivňována (Bohem, jakožto nejvyšší složkou), ale zároveň je svobodná.⁹⁹ „Podle Augustina to není člověk, ale Bůh, kdo vnáší do lidské mysli tento „materiál“, na jehož základě se duše rozhoduje. Bůh sám je tak příčinou toho kterého rozhodnutí lidské vůle, která přitom zůstává svobodná.“¹⁰⁰

⁹² Srov. tamt. str. 7

⁹³ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 169.

⁹⁴ Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 71.

⁹⁵ Srov. tamt. str. 72.

⁹⁶ Srov. tamt. str. 73.

⁹⁷ Srov. MACHULA, Tomáš. In AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 9.

⁹⁸ Srov. tamt. str. 11.

⁹⁹ Srov. tamt. str. 10.

¹⁰⁰ Tamt. str. 10.

Augustin se také snaží ukázat, že svobodnou vůli skutečně máme, to vysvětluje tím, že Bůh nám dává přikázání – a proč by nám je jinak dával, kdybychom neměli svobodnou vůli?¹⁰¹ Augustin ukazuje na verši z Bible, že každý má od Boha něco¹⁰²: „Přeji si, aby všichni lidé byli, jako jsem já. Avšak každý má své vlastní obdarování od Boha, jeden tak, druhý jinak.“ (1 K 7,7) Nebo se také dočteme, že „i správná modlitba je přitom Božím darem, ba samo hledání je Bohem inspirováno, a vůbec všechno, co můžeme, můžeme díky Bohu...“¹⁰³ Dozvídáme se mimo jiné, že téma milosti souviselo u Augustina s tématem vůle velmi těsně.¹⁰⁴

V díle *Odpověď Simplicianovi* se Augustin mimo jiné snaží vysvětlit, komu a proč Bůh daruje milost. Vysvětluje to na příběhu z Bible - na Rebečiných synech. Jelikož byli Ezau a Jákob dvojčata, je zde otázka, proč jednoho miloval (Jákoba) a druhého nenáviděl (Ezaua). Vzhledem k tomu, že ještě nenarozené děti nemohly nic udělat, nemohly věřit ani nemohly hřešit¹⁰⁵. A i v Bibli se píše že: „...ještě se jí synové nenarodili a neučinili nic dobrého ani zlého, aby však zůstalo potvrzeno Boží předsevzetí, které je podle vyvolení, ne ze skutků, nýbrž z toho, kdo povolává, bylo jí řečeno, že starší bude sloužit mladšímu.“ (Ř 9,11-12) A tak je, jak se na jiných místech Bible píše, milost udělena čistě z vůle Boží: „Neboť jste zachráněni milostí skrze víru; a ta záchrana není z vás je to Boží dar; není na základě skutků, aby se nikdo nechlubil. Vždyť jsme jeho dílo, stvoření v Kristu Ježíši k dobrým skutkům, které Bůh předem připravil, abychom v nich žili.“ (Ef 2,8-10)

Kapitola „Věčný život je milost za milost“¹⁰⁶, ale i kapitola jí předcházející nám mohou také pomoci k porozumění. Co znamená ona „milost za milost“? Na základě Boží vůle je někomu udělena milost, díky této milosti daný jedinec může konat dobré skutky. A jelikož „...dobré skutky vytváří v dobrých lidech sám Bůh...“¹⁰⁷, pak koná-li tento jedinec (na základě svobodné vůle!) ony dobré skutky, obdrží věčný život, jinak také milost. To znamená, že věčný život, je pro něho milost za milost.¹⁰⁸ Dodejme, že

¹⁰¹ Srov. AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 24-25.

¹⁰² Srov. tamt. str. 29-30.

¹⁰³ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 23.

¹⁰⁴ Srov. tamt. str. 14.

¹⁰⁵ Srov. AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 83.

¹⁰⁶ Strana 40-41 in AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*.

¹⁰⁷ AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 40.

¹⁰⁸ Srov. tamt. str. 39-41.

ono spojení „milost za milost“ najdeme v Bibli: „Z jeho plnosti jsme všichni obdrželi, a to milost za milost.“¹⁰⁹

Takže zjednodušeně řečeno platí, že milost závisí čistě na Bohu, nemůžeme nijak ovlivnit, zda budeme, nebo nebudeme vyvoleni. Když už však milost máme a díky ní je nám dáno, že můžeme konat dobré skutky, máme se svým svobodným rozhodováním chovat správně. To mimo jiné znamená, že když nás bude zmáhat žádostivost, máme se řídit slovy apoštola¹¹⁰: „Nenech se přemáhat zlem, ale přemáhej zlo dobrem.“ (Ř 12,21)

Důležité ale také je, že stále potřebujeme Boha, protože „kdo tedy chce plnit Boží přikázání, ale není s to, má již vůli dobrou, ale zatím chabou a slabou.“¹¹¹. Augustin to vysvětluje tak, že „Bůh totiž nejprve působí, abychom vůbec chtěli, když pak chceme, zdokonaluje naše chtění svým spolupůsobením.“¹¹² Z toho poté také plyne, že „ve vši své náležité snaze má přitom člověk vědět, že jedná-li správně, pak skrze něho jedná Bůh sám...“¹¹³

Už jsme několikrát řekli, že milost záleží na Bohu, ale jak tedy rozhoduje? Je to dáno „...tajemnými úradky Boží prozřetelnosti, jejíž soudy jsou neproniknutelné a cesty nezbadatelné.“¹¹⁴

3.4 Jak přijímat nauku o spáse?

Nabízí se otázka, zda není Bůh nespravedlivý, když někoho vyvolí a někoho zatratí. Augustinova odpověď na tuto otázku zní jasně – není.¹¹⁵

¹⁰⁹ Srov. tamt. str. 40. Biblický verš J 1,16 zde citujeme tak, jak ho udává Augustin. Lenka Karfíková o tom také hovoří, ale z hlediska Augustinova výkladu tohoto verše v díle *Tractatus in Iohannis Evangelium*, viz KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 132 – 133.

¹¹⁰ Srov. AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 27 a 30.

¹¹¹ Tamt. str. 52.

¹¹² Tamt. str. 52.

¹¹³ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 29. S odkazem na dílo *De quantitate animae*. Zde, jako opak, můžeme uvést, co zastával Pelagius: „Pelagius učil, že v průběhu každé akce se objevují tři prvky: moci, chtítí a býti. První pochází od boha (bůh svou láskou a milostí nám dává možnost), druhá pochází od člověka samého (závisí na jeho svobodné vůli) a třetí je výsledek jako dílo kooperace boha s člověkem.“ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 75.

¹¹⁴ AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 64.

¹¹⁵ Srov. tamt. str. 97.

Zabývejme se proto nyní opět problémem Rebečiných dětí. Jak je možné, že Ezaua nenáviděl, když platí, že vše co stvořil, bylo dobré (viz Kniha Genesis)? „Co tedy řekneme? Není u Boha nespravedlnost? Naprosto ne!“ (Ř 9,14) Bůh není nespravedlivý, protože lidé jsou, díky Adamovu pochybení, jen hříšnou masou.¹¹⁶ A vzhledem k tomu, že člověk je zatížen dědičným hříchem, „pak už Bůh není vladařem, který slepě přináší trest a spásu, nýbrž provádí mezi beztak a vlastní vinou zavrženými – řekneme libovolný – výběr. Teď už Bůh není oním despotou, nýbrž se pro Augustina stává mírným soudcem, jenž některé, kteří si svými vinami zasloužili trest, neočekávaně omilostňuje.“¹¹⁷ Uvedme pro obraznost slova Bible, která to vysvětlují: „A tak se slítovává nad kým chce, a koho chce, toho zatvrzuje. Řekneš mi tedy: ‚Proč si ještě stěžuje? Vždyť kdo odolal jeho vůli?‘ Člověče, kdo vlastně jsi, že odmlouváš Bohu? Což výtvar řekne svému tvůrci: ‚Proč jsi mě udělal takto?‘ Což nemá hrncíř ve své moci hlínu, aby z téže hroudy učinil jednu nádobu ke cti a druhou k hanbě?“ (Ř 9,18-21)

Pokud jde o onen Adamův (dědičný) hřích, přenáší se pohlavním stykem.¹¹⁸ Vystává s tím problém, který souvisí právě s dědičným hříchem. „Problém nastává při vysvětlení předávání tohoto hříchu. Augustin totiž ztotožnil toto předávání s žádostivostí, která se projevuje v sexuálním styku. Tato přehnaná demonizace sexuality sice do učení církve nepronikla, ale ovlivnila teologické a morální myšlení následujících staletí. Církev podrží formulaci o *přenášení plozením*, nicméně neztotožní přímo ono přenášení se sexuálním stykem.“¹¹⁹ Tomáš Machula tedy vliv tohoto učení na církev vidí, ale nevyjadřuje se o něm tak radikálně jako Uwe Neumann, podle kterého, je Augustin „...jedním z hlavních původců nepřírozeného a křečovitého zacházení se sexualitou, které ničivě zasáhlo do života nesčetných lidí ve všech epochách evropských dějin.“¹²⁰ a tak dále. Ještě připomeňme, že právě v tomto přenášení se dědičného hříchu je příčina nutnosti křtít malé děti, jelikož Pelagius dědičný hřích odmítal, nebyl nutný ani křest novorozeňat.¹²¹

¹¹⁶ Srov. tamt. str. 98.

¹¹⁷ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 58.

¹¹⁸ Srov. MACHULA, Tomáš. In AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 16-17. Nebo srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 59.

¹¹⁹ MACHULA, Tomáš. In AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 16-17.

¹²⁰ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 63.

¹²¹ Viz kapitola 3.2. Souvislost s učením Pelagia.

Ještě si ujasněme jednu věc, na kterou Augustin také odpověděl. Jak už jsme jednou uvedli, je zde rozpor: jak může mít Bůh Ezaua v nenávisti, když všechno co stvořil je dobré? (Viz: „Jak je napsáno: Jákoba jsem miloval, ale Ezaua jsem nenáviděl.“ (Ř 9,13) versus Kniha Genesis nebo „Nemáš v nenávisti nic z toho, cos učinil.“ (Mdr 11,25; podle Augustina¹²²)) Je to tak, že „všechna Boží stvoření jsou dobrá, a každý člověk je stvoření, nakolik je člověkem, ne nakolik je hříšníkem.“¹²³ Bůh měl tak Ezaua v nenávisti jako hříšníka, ne jako člověka.¹²⁴ V tom případě se pak naskytne otázka, z jakého důvodu si zamiloval Jákoba. I na to má Augustin odpověď: „...Bůh si v něm zamiloval ne vinu, kterou ničil, nýbrž milost, kterou mu dával.“¹²⁵

Lidé, kteří neobdrží milost Boží, navíc slouží těm, kteří ji obdrželi.¹²⁶ Ve slovech apoštola (viz výše) jsme mohli narazit na metaforu hrncíře, který vytváří nádoby ke cti a k hanbě (potupě).¹²⁷ Zjednodušeně řečeno stejně tak Bůh vytváří lidi, tj. ze stejné hlíny, avšak jedny ke cti, druhé k potupě.¹²⁸ Tím, že se z některých stávají nádoby k potupě, jsou tedy užitečné i pro ty druhé: „...nakolik se však stávají nádobami, natolik se jim stávají kvůli nějakému užitku, aby skrze jejich řádné tresty prospívaly nádoby, které byly vyrobeny „ke cti“.“¹²⁹ Augustin udává verš z Bible: „...spravedlivý si myje ruce v krvi hříšníka...“ (Ž 57,11; podle Augustina) a říká, že člověk „...je očišťován od zlých skutků skrze bázeň Boží, když vidí tresty hříšníků.“¹³⁰

A co z tohoto učení pro nás plyne? Proč bychom se měli chovat morálně, když je možné, že stejně budeme zatraceni a snažit se žít a jednat morálně bude tak zbytečné? Že v podstatě přes všechny naše snahy stejně dojdeme zatracení? Jde o to, že člověk nemůže poznat, zda je vyvolen.¹³¹

¹²² Odkazy se místy neshodují, protože Augustin používá převážně starší překlad Bible – Italu, místo Jeronýmovy Vulgáty. Srov. NOVÁKOVÁ, Julie. In AURELIUS AUGUSTINUS. *O boží obci knih XXII.* 1. svazek. Str. 33.

¹²³ AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi.* Str. 100.

¹²⁴ Srov. tamt. str. 100.

¹²⁵ Tamt. str. 101.

¹²⁶ Srov. tamt. str. 105.

¹²⁷ Srov. tamt. str. 99. A Ř 9,21.

¹²⁸ Srov. tamt. str. 103.

¹²⁹ Tamt. str. 101.

¹³⁰ Tamt. str. 102. Zde vyvstává otázka, co je horší, zda to, že někdo bude zatracen, nebo to, že vyvolení uvidí tresty zatracených. U obou případů Uwe Neumann hovoří o tom, že bychom je jen stěží neoznačili za nehumánní. Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin.* Str. 66.

¹³¹ Srov. AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi.* Str. 107.

3.5 Hodnocení učení o spáse

Uwe Neumann při hodnocení tohoto učení hovoří o tom, že lidé, kteří obdrží milost, mají nahradit blažené, jejichž počet se snižuje o padlé anděly, přičemž počet těch, který je nahradí je Bohu dopředu znám, tím pádem je už určen i počet omilostněných.¹³² Ještě důležitější je však to, k čemu to podle Neumanna vede: „Tato koncepce je z hlediska morálky nanejvýš problematická. Jestliže Bůh nečinně přihlíží, jak se většina lidí namáhá bez naděje na úspěch, je tak v podstatě lidskému snažení odepřena nutná podpora. A lidstvo jako celek se jeví jenom jako experiment,...“¹³³ Nejedná se ale pouze o morálku, vzhledem k tomuto učení o spáse se u Augustina ztrácí slučitelnost antického a křesťanského myšlení a stejně tak se jím odklání od jeho původního myšlení, ale i samotného křesťanství.¹³⁴

Neumann dále kritizuje vliv tohoto učení na pojetí sexuality v době po Augustinovi následující.¹³⁵ Upozorňuje i na to, že dědičný hřích nezbavil kontroly vůle jen sexualitu, ale že je vůle podle Augustina celá „zkorumpovaná“ a nedokáže tak naplňovat křesťanské ideály.¹³⁶

Jedním z problémů na který dále upozorňuje je to, o čem jsme již hovořili: Proč si Bůh zamiloval Jákoba? Zamiloval si v něm milost, kterou mu dával.¹³⁷ Uwe Neumann z toho vyvozuje, že „...Bůh tedy nemiluje člověka, nýbrž samu milost, jíž ho obdarovává.“¹³⁸ Zároveň je problematické, „...že si Bůh nepřeje spasení a blaženost všech lidí.“¹³⁹ Přičemž je psáno, že Bůh „...chce, aby byli všichni lidé zachráněni a přišli k poznání pravdy.“ (1Tm 2,4) I to se Augustin pokouší vysvětlit a argumentuje, „...že apoštol mluví jenom o vyvolených, nebo že Bůh chce učinit blaženými lidi všech stavů (krále, neurozené, vzdělané, nevzdělané atd.), anebo že Bůh v nás jenom probouzí vůli, aby všichni lidé dosáhli blaženosti.“¹⁴⁰

¹³² Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 66-67.

¹³³ Tamt. str. 67.

¹³⁴ Srov. tamt. str. 67-68.

¹³⁵ Srov. tamt. str. 63.

¹³⁶ Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 64.

¹³⁷ Srov. AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 101. Viz kapitola 3.4. Jak přijímat nauku o spáse?

¹³⁸ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 65.

¹³⁹ Tamt. str. 65.

¹⁴⁰ Tamt. str. 65.

Podle Neumanna „učení o spáse projektuje nový životní vzor, který zásadně přitakává moci a jenž je přenosný i na jiné, nejenom teologické zřetele. Spor s donatisty ukazuje poprvé neblahou a nebezpečnou stránku této myšlenkové stavby. A mnoho temných kapitol evropských dějin je třeba tím či oním způsobem spojovat s jeho učením o spáse a jeho důsledky. /.../ Lidé jsou podle Augustina proklatí, boží násilí je tedy oprávněné.“¹⁴¹ Sporům s donatisty věnujeme samostatnou část.¹⁴² Navíc Uwe Neumann udává, že někteří Augustina označují za „klasika křesťanské intolerance.“¹⁴³

Z hlediska kritiky zmiňme, že i tyto myšlenky o milosti byly některými mysliteli v následující době využity – Lenka Karfíková připomíná například Gottschalka, Luthera či jansenisty.¹⁴⁴ A o Augustinově učení hovoří jako o nejproblematictějších nebo dokonce nejhrůznějších stránkách z jeho učení.¹⁴⁵ Přičemž se však domnívá, „...že bez nich by tento populární rozervanec či milovaný světec nebyl tím, čím byl, totiž postavou na přelomu antické a středověké éry, která svým příběhem i svým myšlením předznamovala duchovní výšiny i temné hlubiny evropského člověka.“¹⁴⁶ Připomeňme, že nauka o predestinaci, „...kterou Augustin vybuřoval, byla po jeho smrti poměrně rychle tiše pohřbena a katolická církev ji nikdy nepřijala za svou.“¹⁴⁷

¹⁴¹ Tamt. str. 68.

¹⁴² Viz kapitola 9. Augustinovy spory s donatisty.

¹⁴³ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 69. S odkazem na Kurta Flasche.

¹⁴⁴ Srov. KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 13.

¹⁴⁵ Srov. tamt. str. 14.

¹⁴⁶ Tamt. str. 14.

¹⁴⁷ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 74.

4 Vysvětlení původu hříchu, zla

4.1 Zlo v manicheismu

Jak vysvětluje původ hříchu manicheismus? „Hřích vzniká tehdy, když duše – máme na mysli „dobrou duši“, „část božského Světla“ – se nechá pohltit jakousi fagocytózou, „špatnou duší“, konající v zájmu Prince Temnot, který se zuřivostí brání svůj zábor Světla, které mu uniká.“¹⁴⁸ Dočteme se, že vysvětlení zla a hříchů bylo v manicheismu jednodušší.¹⁴⁹ Egon Bondy hovoří o přednostech manicheismu, mezi něž řadí i to, že „radikálně vysvětluje původ zla ve světě a přináší jednoduchou nauku o vykoupení.“¹⁵⁰ Augustin po opuštění manicheistických myšlenek také vysvětlení původu zla podal, ale už manicheismus se tedy o to zásadně pokoušel. „Objektivní pozorovatelé ochotně uznávají, že manicheismus byl přes svou podivnou legendu, „exotickou a barbarskou“, nejdokonalejším pokusem najít vyčerpávající a jasné řešení velkého problému Zla, konfliktů, které člověka pronásledují a stavějí ho proti bližnímu.“¹⁵¹ Na téže stránce zároveň Decret připomíná, že manicheismus byl jedním z náboženství, které bylo nejvíce pronásledováno.¹⁵²

4.2 Odpověď Simplicianovi

Ve spise *Odpověď Simplicianovi* Augustin odpovídá na otázky, které se týkají i zla. Augustin se zabýval i výkladem Bible, pro nás je to také důležité, protože její výklad do jisté míry spojoval s morálkou.¹⁵³ První otázka tohoto spisu se týká První knihy Samuelovy, kde se píše, že „...uchvátil ho [Saula] Duch Boží a prorokoval s

¹⁴⁸ DECRET, Francois. *Mání a tradice manicheismu*. Str. 75

¹⁴⁹ Srov. MACHOVEC, Milan. *Svatý Augustin*. Str. 49.

¹⁵⁰ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 56.

¹⁵¹ DECRET, Francois. *Mání a tradice manicheismu*. Str. 129.

¹⁵² Srov. tamt. str. 129.

¹⁵³ Viz kapitola 8. Augustin a otázka exegeze Bible.

nimi.“ (1S 10,10) O něco dále se dozvídáme, že tento Duch byl v Saulovi zlý.¹⁵⁴ Jak může být Duch Boží zlý? Je to tím, že „Bůh totiž jako služebníků užívá i duchů zlých k tomu, aby potrestal zlé nebo vyzkoušel dobré,...“¹⁵⁵ Zároveň je ale třeba mít na paměti, že tento zlý duch nebyl Boží svou vůlí, ale byl Boží jako stvoření.¹⁵⁶ Zjednodušeně řečeno, tento duch, který byl zlý, byl sice zlý ze své vůle, ale díky Bohu, aby Bůh naplnil spravedlnost.¹⁵⁷ K porozumění nám možná pomohou Augustinova slova v následující kapitole: „...o duchu Božím se říká, že je dobrý, podle jeho podstaty, a zlý podle své služby.“¹⁵⁸ Toto říká v souvislosti s tím, že pokud se hovoří o duchu Božím, míní se, že je dobrý, pokud je zlý, je to dodáno a zároveň platí, že pokud se mluví o duchu Božím, je myšlen Duch Svatý.¹⁵⁹

4.3 Pobyť na statku Cassiciacum

Během pobytu na statku Cassiciacum se Augustin mimo jiné snaží o spojení filozofie a křesťanství a jeho výklad světa se již definitivně liší od výkladu manicheistického.¹⁶⁰ Udáváme to proto, že dospěl také k výkladu problému zla. Neuman popisuje jak Augustinův postoj ke světu, tak problém zla: „Smyslovým světem sice lidé mají opovrhovat, ne však proto, že je naveskrz špatný, jak věřili manicheisté, nýbrž proto, že jsou povoláni k vyššímu způsobu života. Kdo sází své štěstí na viditelný svět, ten prohrává důstojnost, která by mu mohla náležet. Samotné zlo už Augustin nevysvětluje existencí boha temnot, nýbrž tak zvanou teorií privace, podle níž celý

¹⁵⁴ Srov. AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 110 a 1S 16,14.

¹⁵⁵ Tamt. str. 113. O tom také ve studii Lenky Karfíkové: „V Bohu totiž vše minulé a budoucí trvá jako přítomné a jeho prozívatelnost dovede i zlých lidí užít k prospěchu ostatních.“ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 39. S odkazy na dílo *De diversis quaestionibus LXXXIII*. Ve stejném duchu o tom hovoří i Egon Bondy: „...všecko ostatní než bůh má ve větší či menší míře nějaký nedostatek. Bůh však dokáže využívat i všeho zlého – vždyť je přece zná dopředu – ve prospěch dobra, a to nejen lidského hříchu, ale dokonce i sama od boha odpadlého ďábla... Tak zlo patří k dokonalé spravedlnosti božího stvoření a nekazí, nýbrž dovršuje harmonii světa.“ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 70.

¹⁵⁶ Srov. AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 114.

¹⁵⁷ Srov. tamt. str. 114.

¹⁵⁸ Tamt. str. 114.

¹⁵⁹ Srov. tamt. str. 114-115.

¹⁶⁰ Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 25.

stvořený svět je sám o sobě dobrý, ale stupně bytí, jimiž je prostoupen, jsou zároveň chápány jako míry bytí.“¹⁶¹

4.4 O svobodném rozhodování¹⁶²

Dále se podívejme na pojetí zla v Augustinově díle *O svobodném rozhodování*¹⁶³ Tento dialog patří do jeho „...rané periody před kněžským svěcením...“.¹⁶⁴

Klíčové je, že „podle Augustina nemůže být dobrý Bůh původcem zla, protože je / .../ naopak garantem pořádku, v němž dobro zaslouží odměnu a zlo trest. Nebylo by však spravedlivé zlo trestat, kdyby nevycházelo z vůle. (*voluntas*).“¹⁶⁵

„Nuže, víš-li nebo věříš-li, že Bůh je dobrý – však jinak tomu také nelze –, pak Bůh zlo nezpůsobuje; naproti tomu vyznáváme-li, že je spravedlivý – vždyť už popírat to je rouhání –, potom skýtá dobrým odměny a zlým tresty; ty jsou pro ty, kdo je podstupují, projevem zla.“¹⁶⁶ A vzhledem k tomu, že Bůh je spravedlivý a nikdo tak není trestán nespravedlivě, musí zlo pocházet ze svobodné vůle.¹⁶⁷ A platí, že to není „...jen jediný původce, nýbrž každý zlý člověk je původcem svého vlastního zlého činu.“¹⁶⁸

Jelikož se zlu nelze učit, existuje otázka, proč ho konáme.¹⁶⁹ Přitom Augustin uvádí, že věří, „...že z jednoho Boha je všechno, co jest, a přece Bůh není původcem hříchů.“¹⁷⁰ Zároveň ale hovoří o tom, že ho zneklidňuje fakt, že pokud hříchy vycházejí

¹⁶¹ Tamt. str. 25.

¹⁶² Zaměříme se na problematiku zla v tomto díle, ale zároveň zde uvedeme otázku blaženosti, které věnujeme samostatnou kapitolu – viz kapitola 5. Různá pojetí blaženosti.

¹⁶³ Český překlad najdeme v knize AURELIUS AUGUSTINUS. *Říman, člověk, světec*.

¹⁶⁴ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 30.

¹⁶⁵ Tamt. str. 30.

¹⁶⁶ AURELIUS AUGUSTINUS. *Říman, člověk, světec*. Str. 124. V jiném díle se dozvídáme, že „zlo, které vstoupilo do světa lidskou svobodou, tak má svou aktivní a pasivní stránku (*facere et pati*), totiž přestoupení samo (*peccatum*) a trest za ně (*poena peccati*).“ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 42. S odkazy na dílo *De vera religione*.

¹⁶⁷ Srov. AURELIUS AUGUSTINUS. *Říman, člověk, světec*. Str. 124.

¹⁶⁸ Tamt. str. 124.

¹⁶⁹ Srov. tamt. str. 126.

¹⁷⁰ Tamt. str. 126.

z duší, které Bůh stvořil, jak je možné, že se poté nakonec tyto hříchy k Bohu nevztáhnou.¹⁷¹

Jedním z důležitých prvků je, že si musíme říci, co znamená „jednat špatně“.¹⁷² Zde zmiňme úvahu, že něco zlého, není zlé proto, že je to zakazováno zákonem, ale je to zakazováno zákonem, protože je to zlé.¹⁷³ Zároveň Augustin vyvrací „zlaté pravidlo“, protože ne v každém případě platí. Když bude muž dělat dobře, že poskytne manželku někomu jinému, nemá právo, žádat od druhého, aby mu manželku také poskytl¹⁷⁴, přitom ale „...nedělá nic, co by sám nechtěl snášet...“¹⁷⁵. Augustin upozorňuje také na to, že se nemá soudit čin podle trestu, který za něj následoval, protože se mnohdy stalo, že lidé byli souzeni i za něco, co nebylo zlé.¹⁷⁶

Postupně se dostává k tvrzení, že pravým zdrojem zla je vášeň, která se také nazývá žádostivost.¹⁷⁷ Je ale nutné říci, co onou vášní myslí – „...je to láska k těm věcem, kterých může každý pozbyt proti své vůli.“¹⁷⁸

Jenže podle Augustina platí, že tehdy, když „...pohybům duše vládne rozum, může se o člověku říci, že je uspořádaný. Nelze totiž nazvat správným řádem nebo vůbec řádem stav, v němž jsou lepší věci podřizovány horším... /.../ Tedy když tento rozum – *ratio* nebo mysl – *mens* či duch – *spiritus* řídí nerozumné – *irrationales* pohyby duše člověka – *animus*, tehdy v člověku vládne to, čemu vlada náleží podle onoho zákona, o němž jsme shledali, že je věčný.“¹⁷⁹ Přičemž pokud je člověk uspořádaný takto, je moudrý, pokud ne, je hloupý a tento hloupý člověk je pak ten, ve kterém nevládne mysl.¹⁸⁰ (Pokud uvádí mysl, je třeba mít na paměti, že jí nazývá i jinak, jako rozum nebo jako duch - viz výše.)

Názor, že zdrojem zla je vášeň tak za krátko vyvrací, protože „...by to nebyl dokonale spořádaný řád, kdyby věci slabší mohly poroučet věcem silnějším. Proto se domnívám, že musí uplatňovat svou sílu více mysl než žádostivost, a to právě proto, že

¹⁷¹ Srov. tamt. str. 126.

¹⁷² Srov. tamt. str. 127.

¹⁷³ Srov. tamt. str. 127.

¹⁷⁴ Srov. tamt. str. 128.

¹⁷⁵ Tamt. str. 128.

¹⁷⁶ Srov. tamt. str. 128.

¹⁷⁷ Srov. tamt. str. 128-129.

¹⁷⁸ Tamt. str. 130.

¹⁷⁹ Tamt. str. 137

¹⁸⁰ Srov. tamt. str. 138.

žádostivosti vládne poprávu a spravedlivě.“¹⁸¹ Nad onou myslí sice něco je (tím se ale zatím nechce zabývat), ale není to nespravedlivé a nenutí to mysl podřídít se vášni,¹⁸² protože podle něho platí, že „...nic jiného nemůže z mysli učinit družku žádostivosti nežli její vlastní vůle a svobodné rozhodování.“¹⁸³ Tím pádem „...je spravedlivé, že duše musí za svůj hřích pykat.“¹⁸⁴

Toto pojetí zla je obsažené v první knize dialogu *O svobodném rozhodování*. „Analýza lidské vůle v jejím rozštěpení je patrná také ve druhé a zejména třetí knize *De libero arbitrio*, kde Augustin dále promýšlí předpoklady a důsledky své nauky o vůli.“¹⁸⁵ Jen pro příklad uveďme, k čemu jen v tomto samotném dialogu dospěje: „Svobodná vůle již sama sebou nedosahuje dobra, k němuž se obrací (jako tomu bylo v první knize *De libero arbitrio*, popisující z pozdějšího hlediska celého díla vlastně jen situaci prvního člověka před jeho pádem), spíše vlivem své zděděné zátěže dosahuje zla, pokud nevynaloží úsilí na jeho odvrácení.“¹⁸⁶

V tomto díle hovoří dále o „dobré vůli“ a s ní také souvisí jedno z pojetí blaženosti, totiž „...život, který není ubohý, je blažený. /.../ ...blažený člověk je ten, který miluje svou dobrou vůli a vzhledem k ní pohrdá vším jiným, co se označuje za dobro a co může být ztraceno i tehdy, když setrvává vůle je podržet.“¹⁸⁷ K tomu ještě dodává, že „...milovat vlastní dobrou vůli a cenit ji tak vysoko, jak bylo řečeno, je i dobrou vůlí samou o sobě(?)“¹⁸⁸

Je zde ovšem další otázka, totiž jak je možné, že ne všichni blaženosti dosáhnou?¹⁸⁹ Je to tím, že ti „...kdo jsou blažení, a také patřičně dobří, nejsou blažení proto, že chtěli blaženě žít – vždyť tohle chtěli i špatní –, ale protože chtěli žít správně, a to špatní nechtějí.“¹⁹⁰ Ve svých *Vyznáních* Augustin hovoří o tom, že blažený chce být každý¹⁹¹, to samé zmiňuje v tomto dialogu (v souvislosti s tím, co už jsme řekli): „...

¹⁸¹ Tamt. str. 139.

¹⁸² Srov. tamt. str. 140.

¹⁸³ Tamt. str. 140. Na jiném místě se dočteme, že: „...nic jiného než vůle nemůže sesadit mysl z hradu její vlády ani vypudit ze správné cesty.“ Tamt. str. 150.

¹⁸⁴ Tamt. str. 140.

¹⁸⁵ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 49.

¹⁸⁶ Tamt. str. 52.

¹⁸⁷ AURELIUS AUGUSTINUS. *Říman, člověk, světec*. Str. 145.

¹⁸⁸ Tamt. str. 145.

¹⁸⁹ Srov. tamt. str. 146.

¹⁹⁰ Tamt. str. 147.

¹⁹¹ Srov. AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 336.

blažení chtějí být všichni, ale nemohou; všichni totiž nechtějí žít správně, i když jen tomuto jedinému chtění – vůli – přísluší blažený život.“¹⁹²

4.5 O obci Boží

Jak ještě zmíníme¹⁹³, toto dílo obsahuje celou řadu prvků, které se týkají morálky. Zde se zaměříme pouze na dvě kapitoly dvanácté knihy. Vybrali jsme je proto, že se v nich určitým způsobem objevuje to, o čem již hovořili.

Augustin si pokládá otázku „co je příčinou blaženosti dobrých andělů a co je příčinou andělů zlých.“¹⁹⁴ Zde dochází k závěru, že blažení jsou andělé tehdy, když „...jsou spjati s tím, jenž svrchovaně jest.“¹⁹⁵ Naopak tomu pak je, když „...odvrátivše se od toho, jenž svrchovaně jest, obrátili se sami k sobě, již svrchovaně nejsou; a jak jinak tuto vadu nazvat, ne-li pýchou?“¹⁹⁶

Důležitější ale je, co tento obrat způsobuje. Na to se v následujícím snaží nalézt odpověď: „Tudíž je špatná vůle působící příčinou špatného skutku, kdežto působící příčinou zlé vůle není nic. /.../ Zbývá říci, že zlou vůli způsobila v andělském tvor, jenž první zhřešil, věc nižší, která vůle nemá. Leč i každá věc, která jest nižší až po nejnižší zemi, jest přirozeností a bytností, a tudíž je nepochybně dobrá, majíc svůj původ i tvar ve svém druhu a řádu. Jak může tedy dobrá věc být působící příčinou špatné vůle? Kterak, pravím, může být dobro příčinou zla? Když totiž vůle opustí hodnoty vyšší a obrací se k nižším, stává se zlou, ne proto, že by bylo zlé to, k čemu se obrací, ale protože to obrácení je zvrácené.“¹⁹⁷ Zde nám tedy podal jeden z výkladů původu zla. Platí, že ony nižší věci nezpůsobily zlou vůli, ale zlou je vůle proto, že se k nim obrátila.¹⁹⁸

¹⁹² AURELIUS AUGUSTINUS. *Říman, člověk, světec*. Str. 147.

¹⁹³ Viz kapitola 10. O obci Boží.

¹⁹⁴ AURELIUS AUGUSTINUS. *O boží obci knih XXII*. (1. svazek) Str. 394.

¹⁹⁵ Tamt. str. 394.

¹⁹⁶ Tamt. str. 394.

¹⁹⁷ Tamt. str. 394-395.

¹⁹⁸ Srov. tamt. str. 395.

Na příkladu dvou lidí, z nichž jeden podlehne „kráse jediného těla“ tak ukazuje, že „...jsou-li oba pokoušeni týmž pokušením a jeden mu podlehne a souhlasí, kdežto druhý, který byl stejný, vytrvá: co jiného vychází najevo, nežli že jeden nechtěl a druhý chtěl upustiti od čistoty? A čím, ne-li vlastní vůlí...?“¹⁹⁹ Pokud to ale způsobil vlastní vůlí opět zde vyvstane problém, protože „...čím jiným byl on před svým zlým rozhodnutím nežli dobrou přirozeností, jejímž původcem byl Bůh, neproměnné dobro?“²⁰⁰ Augustin to ale opět vyřešil, totiž „...zlá vůle nebere počátek z toho, co je přirozeností, ale z toho, co je přirozeností učiněnou z ničeho. Neboť je-li příčinou zlé vůle přirozenost, jsme nuceni říci, že zlo se děje od dobra...“²⁰¹ (Zde nám tedy v podstatě vyložil jiným způsobem to, co se dozvídáme v dialogu *O svobodném rozhodování*: zlo nepochází od Boha, ale z vůle toho, co bylo Bohem stvořeno; je zde tedy svobodné rozhodování.)

Navíc podle Augustina platí, „že působící příčinu zlé vůle nemáme hledati. /.../ ...z ní totiž nic nepochází, naopak ona sama schází, neboť ani ta zlá vůle není výslednicí, ale odpadlicí. Neboť odpadnouti od toho, který svrchovaně jest, k tomu, co jest méně, to právě znamená začít míti zlou vůli.“²⁰² Hledání oněch příčin pak srovnává s viděním tmy, či slyšením ticha.²⁰³ Protože „...nejsou působící, /.../ ale scházející...“²⁰⁴

To znamená, že zde hovoří o tom, že blaženost spočívá v příklonu k Bohu. Taktéž se zde objevuje řazení věcí na nižší a vyšší. Dále ukazuje, jak zlo pochází z vůle, ne od Boha. Pokud jde o onen nedostatek, i ve *Vyznáních* píše: „...že zlo jest nedostatek dobra, nedostatek, jehož posední stupeň hraničí s ničím.“²⁰⁵ Z toho plyne, že v těchto dvou kapitolách díla *O obci Boží* nalezneme názory obsažené i v jiných dílech.

¹⁹⁹ Tamt. str. 395.

²⁰⁰ Tamt. str. 396.

²⁰¹ Tamt. str. 396.

²⁰² Tamt. str. 396.

²⁰³ Srov. tamt. str. 396.

²⁰⁴ Tamt. str. 396.

²⁰⁵ AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 76. Zde připomeňme Augustinův výrok - „Učte se, že zlo není podstatou!“ HOŠEK, Radislav. In AURELIUS AUGUSTINUS. *Říman, člověk, světec*. Str. 64. Originální Augustinův výrok najdeme v díle *Contra epistulam Manichei*.

5 Různá pojetí blaženosti

R. A. Markus hovoří o Augustinově pojetí filozofie, jako toho, co nás vede k dosažení blaženosti.²⁰⁶ Konkrétně říká, že Augustin „zahrnoval pod tuto hlavičku vše, co postihuje klíčové starosti člověka, vše, co je relevantní pro otázku: Jak má člověk dosáhnout svého konečného naplnění, tedy „blaženosti“ (*beatitudo*)?“²⁰⁷ V jednom ze svých děl Augustin uvádí, že po blaženosti touží jak filozofové, tak křesťané, ale filozofové podle něho málokdy nacházejí pravdu, anebo ji nenacházejí celou.²⁰⁸ Také platí, že věřící křesťan, nemusí znát nic z filozofie, aby dosáhl blaženosti.²⁰⁹

„Moudrost, jíž se filosofie snaží dosáhnout, naplní a uspokojí i ty nejhlubší lidské potřeby a touhy. /.../ ...Platón prý ztotožnil nejvyšší dobro, v jehož zakoušení člověk nalézá blaženost, s Bohem,...“²¹⁰ Dále se můžeme dočíst, že „blaženost spočívá v naprostém uspokojení lidské přirozenosti: „Blažený a klidný život člověka spočívá v souladné rozumovosti veškerého jednání.“²¹¹ Je důležité zmínit, že blaženosti nedosáhneme v okamžiku, kdy nám nic nechybí, že jsme šťastní, protože máme vše, co chceme.²¹² Ale Augustin upozorňuje, že „nejvyšší bídu představuje chtít, co není správné“.²¹³ A tak „nikdo není šťastný, dokud nemá všechno, co chce, a dokud chce cokoli zlého.“²¹⁴ Po blaženosti touží všichni, ale jak je patrné, ne všichni jí mohou dosáhnout.²¹⁵ To se ostatně dozvídáme i jinde.

„Lidská přirozenost zahrnuje mnoho tužeb, podnětů a nutkání, z nichž ne všechna jsou vědomá a zcela jistě ne všechna neustále působí. Jak Augustin velmi dobře věděl, jejich rozmanitost někdy až budí úžas a často se ocitají ve vážném, někdy dokonce trýznivém konfliktu.“²¹⁶ Zjednodušeně řečeno to, že nejdou uspokojit všechny,

²⁰⁶ Srov. ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Str. 387.

²⁰⁷ Tamt. str. 387.

²⁰⁸ Srov. tamt. str. 388.

²⁰⁹ Srov. tamt. str. 389.

²¹⁰ Tamt. str. 426.

²¹¹ Tamt. str. 427. Orig. Augustinův text in *De Genesi contra Manichaeos*.

²¹² Srov. tamt. str. 427.

²¹³ Tamt. str. 427. Orig. Augustinův text in *De beata vita*.

²¹⁴ Tamt. str. 427. Orig. Augustinův text in *De Trinitate*.

²¹⁵ Srov. tamt. str. 427.

²¹⁶ Tamt. str. 428.

způsobuje napětí, a toto napětí je způsobeno neuspořádaností a ztrátou souladu, kterým je člověk zatížen díky Adamovu pádu.²¹⁷ „Ve stavu neuspořádanosti se ovšem lidský úkol komplikuje potřebou najít uvnitř zmíněného napětí správný směr. Augustinova *Vyznání* jsou v jistém smyslu záznamem takového objevování a bolestné snahy držet se nalezené cesty.“²¹⁸ Musíme si tedy uvědomit, co máme chtít. „Jelikož však pomíjivé věci člověka opouštějí bez jeho vůle, a nemůže je tedy mít, kdykoli chce, spočívá skutečná blaženost v tom „mít Boha“ (*deum habere*), který nepomíjí.“²¹⁹ Jak Augustin sám ve svých *Vyznáních* píše: „Ty povzbuzuješ člověka, aby Tě s radostí chválil, neboť stvořil jsi nás pro sebe a nepokojné jest srdce naše, dokud nespočine v Tobě!“²²⁰ Platí tedy, že člověk má celou řadu tužeb a nutkání, ale „touha po štěstí, která vynechává Boha, nutně vede do neštěstí.“²²¹

Ještě dodejme, že „mít Boha“ tedy znamená přijít skrze pravdu (Krista) k Bohu (*summus modus*), který sám není podřízen žádné jiné míře, nýbrž všemu míru dává, a těšit se z něho jako z cíle (*deo perfrui*). Blaženost tedy neznámá hledání, ale nalezení a plnost (*plena satietas*), totiž poznání pravdy, která vede k Bohu.“²²² Sám Augustin ve *Vyznáních* píše: „Neboť věčná blaženost jest radost z pravdy. A radost z pravdy jest radost z Tebe, neboť pravda jsi Ty, Bože můj, ...“²²³

Zde Augustin hovoří o tom, o čem jsme se už také zmínili, že blaženost chtějí všichni.²²⁴ Ale zároveň se zmiňuje o tom, že nejprve toho všichni nedosahují.²²⁵ A když si pokládá otázku, proč se tedy lidé z pravdy neradují a proč nejsou blaženi, argumentuje tím, že „...silněji lnou k tomu, co je spíše činí nešťastnými, než k tomu, co je může oblažiti a nač se jen slabě rozpomínají.“²²⁶ Člověk tak dosáhne blaženosti tehdy, až se se bude radovat z Pravdy, díky níž je všechna pravda²²⁷, tj. z Boha.

²¹⁷ Srov. tamt. str. 428.

²¹⁸ Tamt. str. 428.

²¹⁹ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 20.

²²⁰ AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 10.

²²¹ KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 17.

²²² KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 21.

²²³ AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 336.

²²⁴ Srov. tamt. str. 336.

²²⁵ Tamt. str. 336.

²²⁶ Tamt. str. 337.

²²⁷ Tamt. str. 338.

6 Láska v Augustinově díle

Láska, „...jež v mnoha hodnoceních bývá zdůrazňována jako podstatná vlastnost jeho charakteru.“²²⁸, je u Augustina také důležitá, je to něco, co nás někam pudí, táhne či vede.²²⁹ I o této problematice Augustin hovoří ve *Vyznáních*. Hovoří o tělesech, která směřují na svá místa, udává příklady oleje nalitého do vody a naopak, ohně směřujícího nahoru, kamene padajícího dolů.²³⁰ Člověk je však určován láskou: „Mým těžištěm jest má láska; ta mne pudí, ať mne pudí kamkoliv.“²³¹ Připomeňme ale, že na rozdíl od kamene, není to, kam člověk směřuje nutné, ale člověk je obdařen svobodným rozhodováním.²³² „Subjektem mravní chvály nebo hany je jediné vůle.“²³³ Nejde o dané emoce, pocity či touhy, jde o to, co člověk zvolí na základě vůle.²³⁴

Lásce se věnuje i ve spisu *O milosti a svobodném rozhodování*. Udává celou řadu svědectví o lásce z Písma, včetně citace i dnes známých veršů z Prvního listu Korintským.²³⁵ O těchto verších hovoří i ve spise *Odpověď Simplicianovi*. Augustin uvádí, že apoštol hovořil o darech, které dává Duch svatý.²³⁶ V souvislosti s příběhem o Saulovi upozorňuje, že i prorokování je dar od Ducha, avšak je důležité si uvědomit, že pokud by člověk neměl lásku, nebyl by nic.²³⁷ Takže i ona pochází od Boha.²³⁸ A platí: „My milujeme, neboť on [Bůh] první miloval nás.“ (1 J 4,19)

Gisbert Kranz cituje Augustina, který uvádí, že „pouze láska je tím, co dokáže odlišit Boží děti od dětí ďáblových. I když se všichni označují Kristovým znamením, i

²²⁸ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 41.

²²⁹ Srov. AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 476.

²³⁰ Srov. tamt. str. 476.

²³¹ Tamt. str. 476.

²³² Srov. ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Str. 430.

²³³ Tamt. str. 432.

²³⁴ Srov. tamt. str. 432.

²³⁵ „Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, a lásku bych neměl, jsem jako dunící kov nebo zvučící činel. A kdybych měl prorockví a znal všechna tajemství a měl všechno poznání a kdybych měl veškerou víru, takže bych přemísťoval hory, ale lásku bych neměl, nic nejsem. A kdybych dal pro nasycení chudých všechn svůj majetek a kdybych vydal své tělo k spálení, ale lásku bych neměl, nic mi to neprospěje. Láska je trpělivá, dobrotivá, láska nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nerozčiluje se, nepočítá zlo. Neraduje se z nepravosti, ale raduje se spolu s pravdou. Všechno snáší, všemu věří, ve vše doufá, všechno vydrží. Láska nikdy nezanikne.“ (1 K 13,1-8)

²³⁶ Srov. AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Str. 118

²³⁷ Srov. tamt. str. 119.

²³⁸ Viz kapitola 3.3. Nauka o spáse (milosti). Vše je Boží dar.

když všichni odpovídají Amen, zpívají Aleluja, všichni jsou pokřtěni, chodí do kostela a budují zdi bazilik: pouze podle lásky se dají rozeznat Boží děti od dětí ďáblových. Kdo má lásku, zrodil se z Boha. To je veliké rozlišovací znamení.“²³⁹ Uvedl nám tak další příklad, jak byla pro Augustina láska důležitá. A zároveň je dobré si uvědomit, že co nám zde připomíná, je vhodné mít na paměti, protože fakt, že někdo chodí do kostela, ještě neznamená, že je věřící nebo že je schopen dodržovat pravidla, která by dodržovat měl.

V Augustinově díle *De Trinitate (O Trojici)* se také setkáme s problematikou lásky. Lenka Karfíková věnuje Augustinovi a části tohoto spisu celou kapitolu ve své knize *Studie z patristiky a scholastiky*. Můžeme tak na tuto knihu odkázat a jen říci, že už při čtení úvodních slov uvidíme, že se jedná opět o zajímavou koncepci.²⁴⁰

²³⁹ KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 93.

²⁴⁰ Viz strany 62-108 in KARFÍKOVÁ, Lenka. *Studie z patristiky a scholastiky*. Dodejme ale, že tato její kapitola („Lidská mysl jako model Trojice podle Augustinova spisu *De Trinitate* IX, X a XV“) se nevěnuje konkrétně problému lásky, ale jak je z názvu patrné řeší otázku božské Trojice. Prvek lásky je ale i zde důležitý. Zmiňme například, k čemu Augustin dospěje: „...Duch je pouto spojující Otce a Syna, jejich vzájemná láska.“ Tamt. str. 94.

7 Učení o „uti“ a „frui“

Když se budeme postupně seznamovat s Augustinovými díly a jeho myšlením, zjistíme, že pojednat o jeho učení o morálce není nic jednoduchého. Jedním z předpokladů je, seznámit se s jeho učení o rozdělení činností „uti“ a „frui“ („užívat“ a „těšit se“). Protože „rozdíl mezi užíváním a těšením (uti – frui) tvoří základ Augustinovy etiky.“²⁴¹ O této problematice pojednává Augustin ve své knize *Křesťanská vzdělanost (De doctrina christiana)*. Tématu první knihy tohoto spisu se nyní budeme věnovat. Na jiném místě se budeme zabývat knihami následujícími, ve kterých se věnuje problematice exegeze Bible.²⁴²

O důležitosti lásky v Augustinově učení jsme již pojednali²⁴³ a i zde hraje láska roli. „Jaký řád by podle něho lidská láska měla ztělesňovat? Jaké věci máme milovat a milovat více nebo méně?“²⁴⁴ Augustin zde vycházel ze stoiků (například z Varrona a Cicerona) a jejich rozdělení dober na příjemné, užitečné a správné.²⁴⁵ Augustin toto přejal, ale zároveň upravil – rozlišuje poté „těšení“ a „užívání“.²⁴⁶ Těšit se (frui) máme z věcí, které uspokojují naše touhy přímo, zatímco užívat (uti) máme to, co směřuje k věcem, které uspokojují naše touhy.²⁴⁷ „Předmětem užívání jsou věci tohoto světa, věci časné, koneckonců i lidé a každý jedinec sám, zatímco potěšení, kterého může člověk dosáhnout, se týká pouze věčných hodnot, Boží Moudrosti jakožto Krista – božího vtělení, Boha samého. Paralelou k tomuto rozdělení je distinkce *signa* (znaky) a *res* (věci). Znaků je třeba užívat, abychom se dostali k potěšení z věcí samotných. To znamená, že všechny skutečnosti tohoto světa, i jeho „věci“, jsou pouhými znaky,

²⁴¹ ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Str. 437.

²⁴² Viz kapitola 8. Augustin a otázka exegeze Bible.

²⁴³ Viz kapitola 6. Láska v Augustinově učení.

²⁴⁴ ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Str. 436. Augustin doslova uvádí: „Svatě a spravedlivě žije ten, kdo skutečnosti posuzuje přiměřeně, tedy ten, jehož láska má řád: nemiluje to, co nemá být milováno; miluje to, co milováno být má; nemá větší lásku k tomu, co má být milováno méně; nemiluje stejnou měrou ty věci, které mají být milovány buď v míře větší nebo menší; nemiluje ve větší nebo menší míře ty věci, které mají být milovány stejnou měrou.“ AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 65.

²⁴⁵ Srov. ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Str. 436.

²⁴⁶ Srov. tamt. str. 436.

²⁴⁷ Srov. tamt. str. 437.

ukazujícími k nejvyšší skutečnosti, k božské Trojici, která je pravou a nejvyšší „věcí“, *summa res*.“²⁴⁸

Pokud jde o lásku tak „těšit se z něčeho tedy znamená s láskou se přimknout k nějaké věci pro ni samotnou, užívat něčeho znamená vztahovat to, čeho užíváš, k dosažení toho, k čemu chováš lásku – jestliže je to ovšem lásky hodno (nedovolené užívání je totiž třeba nazývat spíše zneužíváním nebo zneužitím).“²⁴⁹ Augustin udává příklad, na kterém to osvětluje. Kdybychom cestovali a toužili po návratu do vlasti, museli bychom užívat dopravních prostředků, abychom se poté mohli těšit z vlasti. Pokud bychom se ale těšili z prostředků, kterými chceme dosáhnout vlasti, je to špatné, ty máme užívat. Důležitější je poté fakt, že toto platí i v celém životě. Světa máme užívat, abychom došli blaženosti.²⁵⁰

Zjednodušeně řečeno jde o to, že pokud se těšíme z toho, z čeho se těšit máme a užíváme to, co užívat máme, plyne z toho „veškerý řád (*ordinatio*), který též nazýváme ctností...“²⁵¹. Pokud je tomu naopak, totiž že se těšíme z toho, co máme užívat nebo užíváme to, z čeho se máme těšit, plyne z toho „všechna lidská zvrácenost, již také nazýváme neřest...“²⁵².²⁵³ A z toho co jsme již výše uvedli, plyne, že jediné, z čeho se máme těšit je Bůh.²⁵⁴

S tím ale zároveň vyvstal problém, jak je to s láskou k bližním. Máme je snad „užívat“ abychom se těšili z toho správného? Augustin sám si pokládá otázku „...zda se lidé ze sebe mají navzájem těšit, nebo se mají vzájemně užívat, nebo zda platí obojí.“²⁵⁵ Dochází poté k závěru, že sebe samého i ostatní lidi má člověk milovat kvůli Bohu.²⁵⁶ Vzhledem k tomu, co jsem řekli, že „těšení se“ spočívá v tom, že milujeme věc pro ni

²⁴⁸ NECHUTOVÁ, Jana. In AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 12-13. Pro doplnění si můžeme poslechnout Augustinova slova, ve kterých zároveň hovoří o blaženosti, o které jsme samostatně pojednávali: Věci „...z nichž se máme těšit, nás oblažují; ty, jichž máme užívat, nám na cestě k blaženosti pomáhají a jsou nám jakýmsi vodítky, abychom mohli dojít a úplně se přimknout k těm věcem, jež nás oblažují.“ AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 49.

²⁴⁹ AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 49.

²⁵⁰ Srov. tamt. str. 50.

²⁵¹ ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Str. 437. Originální Augustinův text in *De diversis quaestionibus LXXXIII*.

²⁵² Tamt. str. 437. Originální Augustinův text in *De diversis quaestionibus LXXXIII*.

²⁵³ Srov. tamt. str. 437.

²⁵⁴ Srov. AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 50.

²⁵⁵ Tamt. str. 60.

²⁵⁶ Srov. tamt. str. 60-61.

samu a „užívání“ v tom, že onu věc, kterou užíváme vztahujeme k tomu, co milujeme (viz výše), vyplývá z toho, že druhého člověka máme skutečně „užívat“.

Pokud jde o tento problém, dočteme se, že „pro myslitele Augustina nemá člověk žádnou vlastní cenu. K člověku, k němuž se láska nebo přátelství vztahují, ji projevuje jenom se zřetelem na boží dobro, nikoli se zřetelem na něho samotného. Lidé jsou tedy pro Augustina především prostředky, jak dosáhnout vztahu k Bohu.“²⁵⁷ V souvislosti s tím, co jsme uváděli v kapitole o lásce²⁵⁸, dodejme, jak dochází díky rozlišování „uti“ a „frui“ k tomu, že „...pojem lásky k bližnímu, uložený v základech augustinovského modelu, je problematický: podle něho láska k bližnímu není aktem, jenž by primárně směřoval k tomu, aby pomáhal druhému člověku příznivě ovlivnit jeho bytí a tak rozmnožit jeho štěstí, nýbrž v prvním plánu směřuje k nejvyššímu dobru, k Bohu.“²⁵⁹

Musíme si ale zároveň uvědomit, že z našeho stručného přiblížení tohoto problému je nemístné činit závěry. To by opět vyžadovalo více prostoru a podrobnější seznámení se s touto naukou.²⁶⁰

²⁵⁷ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 41.

²⁵⁸ Viz kapitola 6. Láska a přátelství v Augustinově učení.

²⁵⁹ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 43. Na druhou stranu podle jiného díla Augustin zastává názor, že „podobně i člověk má druhé milovat ne proto, že by si to zasloužili, ne proto, že by byli jeho bratry, ale aby se jimi stali.“ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 121. S odkazem na *In Epistolam Ioannis ad Parthos*. Zároveň i v tomto díle hodnotí lásku kladně: „Láska v tomto smyslu vydává podle Augustinova přesvědčení vždy jen dobré plody (jako naopak žádostivost-*cupiditas* vydává vždy zlé).“ Tamt. str. 121.

²⁶⁰ Jako příkladu nám mohou posloužit slova R. A. Markuse, který hovoří o jiné části díla *Křesťanská vzdělanost*. „Augustin se však nedokázal zcela přimět k tomu, aby přijal tuto alternativu, tedy tvrzení, že bližních musí člověk „užívat“, aby zvětšil své štěstí. Připojil tedy ke své dichotomii třetí skupinu, jež zahrnuje předměty, z nichž se máme „těšit“, avšak „těšit v Bohu“.“ In ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Str. 439. S odkazem na Augustinovo dílo *Křesťanská vzdělanost*. V samotné *Křesťanské vzdělanosti* toto nalezneme na straně 70-71.

8 Augustin a otázka exegeze Bible

V *Křesťanské vzdělanosti* se setkáme i s Augustinovými názory týkající se výkladu Bible. Vzhledem k tomu, že se to také do jisté míry týká i morálky, budeme se tímto tématem zabývat.²⁶¹ Do studia Bible se Augustin pustil po tom, co se začal odklánět od manicheismu, který měl vůči Bibli určité výhrady.²⁶² Pokud se budeme chtít seznámit s některým z Augustinových děl, uvidíme, že jeho díla obsahují značné množství citací či parafrází Bible. „Nepřekvapuje však vůbec, jestliže na každé stránce Augustinových děl, ne-li v každé větě, nacházíme odkazy na bibli, doslovné citace a zprávy o biblických příbězích. Často jsou u Augustina biblický text s jeho vlastními slovy neoddělitelně prošity jako záplatovaný koberec.“²⁶³

V souvislosti s učením o „uti“ a „frui“ jsme zmínili rozlišování znaků a věcí.²⁶⁴ Výklad Bible souvisí se znaky, které Augustin definoval a roztrídil do skupin.²⁶⁵ Znaky jsou, podle Augustina, „...ty věci, jichž se používá, aby se něco označilo.“²⁶⁶ Augustin, který je v tomto směru nazýván „praotcem sémantiky“²⁶⁷, se tak pokouší o výklad míst Bible. A tak ve spise *Křesťanská vzdělanost* „...druhou a třetí knihu věnuje výkladu těchto znaků, slov, a to slov a slovních spojení, jak jich užívá Bible, biblické hermeneutice;...“²⁶⁸

²⁶¹ Souvislost s morálkou naznáčíme v následujícím, pro představu uved'mě, že podle Augustina Písmo „...přikazuje pouze lásku a zavrhuje pouze sobectví, a tak utváří chování lidí.“ AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 142.

²⁶² Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 80.

²⁶³ Srov. tamt. str. 80.

²⁶⁴ Viz kapitola 7. Učení o „uti“ a „frui“.

²⁶⁵ Srov. NECHUTOVÁ, Jana. In AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 15. Konkrétněji podle Augustina existují znaky přirozené a smluvené, přičemž smluvené znaky představují nejčastěji slova řeči. Řeč se dělí na znaky vlastní a přenesené – oboje jsou ještě známé a neznámé. Předmětem výkladu (exegeze, hermeneutiky) jsou zejména znaky neznámé. Srov. tamt. str. 15. Připomeňme ale, že předmětem exegeze je „dvojznačnost“ těchto neznámých vlastních nebo přenesených znaků. Srov. AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 131.

²⁶⁶ AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 48. Pro názornost můžeme zároveň uvést Augustinův příklad rozlišení znaku a věci. Věcmi označuje například „kámen“ či „dřevo“, takto obecně to neoznačuje nic jiného, žádnou jinou věc, proto je to věc. Když však například hovoří o dřevě, které „...Mojžíš ponořil do hořké vody, aby ji zbavil hořké chuti...“ (Tamt. str. 48.) označuje ho věcí, která může být znakem i pro jiné věci, proto je to znak. Slova, jsou pro něho znaky, určené právě pro označování. Srov. tamt. str. 48.

²⁶⁷ Srov. NECHUTOVÁ, Jana. In AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 15.

²⁶⁸ Tamt. str. 13.

Zmíníme zde jeden zajímavý aspekt.²⁶⁹ Jak si máme vysvětlit, že se v Bibli objevují i prvky nemorální? Augustin o těchto prvcích, či problematických místech také věděl a snažil se tuto situaci nějak vyřešit. Jedním z jakýchsi předpokladů správného porozumění je vzdělání, a tak sám Augustin klade důraz na vzdělání kazetelů, učitelů i studentů.²⁷⁰ „Ve třetí knize pak autor věnuje zvláštní pozornost jednak figurativní řeči Písma, metaforám, alegoriím, podobenstvím, jednak řečnickým a básnickým ozdobám; to vše jsou „přenesené dvojnásobné znaky“, u nichž je nutno rozluštit, v jakém vztahu jsou vlastnosti znaku k vlastnostem označované věci a co je tedy pravým obsahem znaku.“²⁷¹

Ke správnému porozumění a pochopení „je třeba naučit se rozpoznávat, kdy chápat biblický výrok jako alegorii a kdy je možno brát jej „doslova“; k tomu je však nutně zapotřebí jasněho kritéria. A tím je princip lásky, oné podvojně lásky, lásky k Bohu a k bližnímu; jejím protikladem je pak to, co překládáme jako „chtivost“ (v Augustinově originále *cupiditas*).“²⁷² S obrazným výrokem pak máme pracovat ve smyslu „probírání“ a „zkoumání“ textu, dokud nevystoupí vláda lásky.²⁷³ Zajímavá může být skutečnost, že tento postup přináší do výkladu značnou svobodu.²⁷⁴

Už jsme řekli, že se Augustinovi líbil Ambrožům alegorický výklad Bible²⁷⁵, „... který ho zbavil dřívějších potíží s biblí.“²⁷⁶ Poté „podle něho existují čtyři významové stupně: historická významová rovina, rovina etická (morální), rovina analogie a konečně jakožto nejdůležitější – rovina alegorická, jíž se Augustin dovolává nejčastěji.“²⁷⁷ Právě rovina alegorická nás bude zajímat a to proto, že „tato metoda však přesto neslouží jenom k tomu, aby nacházela smysl, který jinak nelze objevit, nýbrž i jako trik, jak

²⁶⁹ Zároveň připomeňme, že tento náš výklad, který se týká otázky exegeze Bible (stejně tak tomu bylo u rozlišení „uti“ a „frui“, viz výše) je značně zjednodušující a jeho předmětem je ukázat v něm problematiku morálky. Je zde tedy celá řada důležitých prvků *Křesťanské vzdělanosti* opomenuta.

²⁷⁰ Srov. NECHUTOVÁ, Jana. In AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 17

²⁷¹ Tamt. str. 18.

²⁷² Tamt. str. 20. Připomeňme zde, že Augustin i v souvislosti s alegorickým výkladem Bible cituje slova apoštola Pavla: „litera zabíjí, ale duch oživuje“. (2 Kor. 3,6) Srov. tamt. str. 19-20.

²⁷³ Srov. tamt. str. 20. Nebo viz přímo str. 146 in AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*.

²⁷⁴ Srov. NECHUTOVÁ, Jana. In AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 20.

²⁷⁵ Viz kapitola 2.3. Augustinův obrat ke křesťanství.

²⁷⁶ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 81.

²⁷⁷ Tamt. str. 81.

odstranit těžko vysvětlitelné nedostatky.²⁷⁸ Právě tato Neumannova slova jsou pro nás důležitá a kvůli tomuto Augustinovu postupu tento problém zmiňujeme. Augustin využívá alegorické roviny, aby například řekl, že pokud se v Bibli objevuje něco nemorálního, je to myšleno obrazně.²⁷⁹ Navíc se u Augustina dále dokonce dočteme, že „všechny nebo skoro všechny skutečnosti, o nichž se vypravuje ve Starém zákoně, můžeme tedy brát ve vlastním smyslu a zároveň obrazně.“²⁸⁰

²⁷⁸ Tamt. str. 81.

²⁷⁹ Srov. AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Str. 141. Doslova udává, že „...máš vše, co se ve Slovu božím nedá přímo vztáhnout ani k mravnímu chování ani k pravdě víry, brát jako obrazné. Mravní chování náleží k lásce k Bohu a k bližnímu, pravda víry k poznání Boha a bližního.“ Tamt. str. 141. Nebo na jiném místě vysvětluje, že „to, co se nepoučeným čtenářům jeví jako hanebnost – ať to Bůh či někteří lidé, jejichž zbožnost nám Písmo chválí, řekli nebo dokonce udělali -, to vše je jen obrazné, a my máme z těchto tajemných pasáží vydobýt jejich jádro a jím žít lásku.“ Tamt. Str. 143. Nebo „jestli imperativ zakazuje neřest nebo zločin anebo poroučí konat užitek nebo dobro, nemluví obrazně. Ale když to vypadá tak, že poroučí neřest nebo zločin anebo že zakazuje konat užitek nebo dobro, pak obrazně mluví.“ Tamt. str. 146. A tak dále.

²⁸⁰ Tamt. str. 151.

9 Augustinovy spory s donatisty

Gisbert Kranz uvádí, že „největší rozčilení a starosti připravili Augustinovi během prvních dvou desetiletí činnosti v Hippu donatisté. Jejich společenství existovalo při jeho nástupu do úřadu již bezmála osmdesát let.“²⁸¹ Nebo se také dočteme, že „spor s donatisti, v němž se Augustin vášnivě angažoval, poznamenal velmi výrazně prvních patnáct let jeho episkopátu.“²⁸² Věnujeme tomuto tématu kapitulu z důvodu Augustinova postupu při zakročení proti této herezi a můžeme říci, že do jisté míry je to problém stále aktuální (i když samozřejmě nejde o donatisty).

V dnešní době a v místě kde žijeme, se nám může zdát nepochopitelné někoho nutit věřit v to či ono, nedovolovat druhému věřit čemu a v co chce, nutit ho podřídit se autoritě a tak dále, ale musíme si uvědomit, že ne v každé době a na každém místě tomu tak bylo a je.

Zjednodušeně řečeno vzniklo donatistické hnutí proto, že v určité době byli křesťanští biskupové pronásledováni. Jelikož jim někdy hrozila až smrt, vydávali pronásledovatelům posvátné předměty. Objevoval se názor, že se tito biskupové a kněží (byli nazýváni traditores - zrádci) tímto dopustili hříchu. Části kléru se nelíbilo, když byl v Kartágu vysvěcen biskup jedním ze „zrádců“ a proto si vybrali biskupa svého, podle nich právoplatně vysvěceného. Takovýchto biskupů přibývalo a postupně tak vznikla nová církev.²⁸³

I donatismus získal název podle zakladatele tohoto hnutí. „Vůdcem afrického odporu byl v letech 313-355 Donatus, opoziční biskup v Kartágu,....“²⁸⁴ Donatistické hnutí mělo i své radikály, byli jimi takzvaní circumcellioni. „„Cella“ (lat.) znamená stodolu a v přeneseném slova smyslu také kostel, tedy celý výraz mohl znamenat přibližně „lidí pohybující se kolem stodol nebo kolem kostelů“.“²⁸⁵ Nejde nám tolik o

²⁸¹ KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 70.

²⁸² KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 136. Ve studii Lenky Karfíkové najdeme celou kapitulu „Protidonatistické spisy“. Viz strana 136 – 158 její studie.

²⁸³ Toto celé srov. KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 70.

²⁸⁴ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 137.

²⁸⁵ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 32. K tomu Lenka Karfíková udává, že „ve svém odporu proti katolické církvi se donatisté opírali o nechuť zejména venkovského numidského obyvatelstva vůči římské říši, její administrativě, vojsku a daňovému zatížení. Projevem této nechuťi se staly ozbrojené rabující skupiny domorodého obyvatelstva, *circumcellioni*, kteří donatistickou protiřímskou opozici ochotně

samotné hnutí, proto se s ním seznámíme pouze stručně (jako tomu bylo v případě manicheismu či pelagianismu). Donatistické hnutí se rozšířilo hlavně v severní Africe, patřilo k němu rituální cvičení, askeze či mučednické činy, dalším znakem byl mimo jiné opakovaný křest, či odmítání spojení státu a církve²⁸⁶ a tak dále.

Situace se postupně stále více zhoršovala, donatistických biskupů přibývalo, stejně tak jako přibývalo útoků ze strany circumcellionů, postupně se přiklápělo k řešení, kdy se o pomoc požádá stát (císař),²⁸⁷ což je pro nás důležité. Jen pro představu: „Roku 408 katolíci znovu intervenovali a Honorius vydal rok nato přísný edikt, který předpokládal tresty jako deportaci, konfiskaci majetku a nucenou práci v dolech.“²⁸⁸

Nás však zajímá především postoj Augustinův, který jako biskup tuto situaci řešil. „Sám Augustin k této eskalaci nemálo přispěl, silně se angažoval v boji proti donatistům a byl dokonce pokládán za jednoho z nejrozhodnějších mluvčích proti tomuto religióznímu seskupení.“²⁸⁹ Navíc se dále dočteme, že „od roku 400 souhlasil Augustin s nátlakem státu na donatisty, dokonce byl za státní násilí spoluodpovědný.“²⁹⁰

Líčení Uwe Neumanna ale musíme doplnit slovy Gisberta Kranze, protože tento postup, který Neumann líčí, nebyl podle Kranze Augustinovi vlastní vždy: „Tváří v tvář pýše, tvrdošijnosti a násilnictví donatistů je mírnost biskupa Augustina vůči nim tím obdivuhodnější. Pramení z lásky pastýře duší, která ani v případě nejhorších hříchů nevzdává naději na možné obrácení hříšníků. Vždyť i sám Augustin bloudil a hřešil. Nemohli by se tedy i donatisté díky poučení a jemnému působení milosti vrátit na pravou cestu?“²⁹¹ Kranz nevidí Augustinův postoj tak negativně a dokonce udává, že Augustin „toužil hluboce po znovusjednocení rozděleného křesťanstva v Africe, ale přesto nechtěl tento blud potírat násilím, nýbrž zvítězit nad ním důkazy, aby se, jak se sám vyjádřil, „z afrických heretiků nestali vynucení katolíci“.“²⁹² a tak dále. Augustin se

podporovali a dali jí namnoze násilný ráz.“ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 138, pozn. 8. O circumcellionech hovoří i Radislav Hošek, zmiňmě jen, že udává překlad: circumcelliones = „objíždějící selská stavení“. HOŠEK, Radislav. In AURELIUS AUGUSTINUS. *Říman, člověk, světec*. Str. 14.

²⁸⁶ Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 33-34.

²⁸⁷ Srov. tamt. str. 34-35.

²⁸⁸ Tamt. str. 34

²⁸⁹ Tamt. str. 35.

²⁹⁰ Tamt. str. 36.

²⁹¹ KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 72.

²⁹² Tamt. str. 72-73.

tedy nejprve raději snažil bojovat proti donatistům dialogem.²⁹³ Vzhledem k tomu, že tento boj ale nebyl moc úspěšný, byl zvolen onen postup zásahu státní moci, který měl navíc nejdříve pouze chránit katolíky před násilím, císař však vydal takové zákony, které přesahovaly požadavky biskupů a násilí se opět rozmohlo.²⁹⁴

A proč se vlastně mělo proti donatistům takto postupovat? Mělo to být z lásky k nim, mělo se jim takto vlastně pomoci.²⁹⁵ Zároveň nám Neumann připomíná Augustinem vymyšlené rčení: „Miluj, a pak konej, co chceš!“²⁹⁶ Nehledě na to, co o tom dále Neumann říká, si každý může představit, co tímto Augustin myslel. Důležité ovšem je, že kdybychom větu vytrhli z kontextu souvislostí, jak se to často dělo²⁹⁷, vyzněla by možná ještě hůře.

A k čemu to všechno nakonec dospělo? „Jakmile se jeho vlastní náboženské přesvědčení nekryje s přesvědčením někoho jiného, je tu už sotva prostor pro lásku, anebo jsou – v Augustinově terminologii – samotnou láskou násilí a nátlak. V protikladu ke svému požadavku použít sílu, jež má napomáhat spáse jiných lidí, zlehčuje jejich právo řídit svůj vlastní život.“²⁹⁸

Další otázkou je, zda tento postup vyvolal u Augustina právě samotný spor s donatisty, nebo zda vyšel z Augustina nezávisle na nich.²⁹⁹ Odpověď nám předkládá Gisbert Kranz, který ukazuje, že Augustin ve svém díle *Retractationes* „...přiznává, že pouze poznání nebezpečnosti bludných učení pro společnost ho přimělo k souhlasu s oprávněností státního potírání kacířství.“³⁰⁰ Zmiňme ještě, že Augustin nebyl pro tvrdé

²⁹³ Srov. tamt. str. 73.

²⁹⁴ Srov. tamt. str. 78-79.

²⁹⁵ Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 37. Stejně tak Karfíková zmiňuje, že „tlak (terror) světské moci se tak ukazuje jako „užitečné napomenutí“ (utilis admonitio), s kterým je vhodné spojit spásnou nauku, má-li být zdoláno „pouto špatného zvyku (consuetudinis)“. Tento tlak může totiž člověka přivést k tomu, aby poznal pravdu, kterou dříve neznal, nebo pohnout jeho vůli, aby chtěla, co dříve nechtěla, a tak se stát prostředkem nápravy.“ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 154. S odkazy na *Epistulae*.

²⁹⁶ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 37. Orig. in *Tr. in. ep. Ioan*. Například v knize G. Kranze najdeme jiný překlad této věty, který je pro nás možná vhodnější: „Miluj, a pak si dělej, co chceš“ KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 93. Lenka Karfíková udává překlad: „miluj a dělej, co chceš“ (*dilige, et quod vis fac*) a v poznámce 81, říká, že „tato slavná věta patří do protidonatistického kontextu Augustinových kázání: láska (pouto jednoty církve) podle Augustinova porozumění právě donatistům jako schismatikům schází. Jejich pravověrnost jim nijak nepomáhá, pokud porušují lásku (jednotu církve)“ in KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 121 S odkazy na *In Epistolam Ioannis ad Parthos*.

²⁹⁷ Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 37.

²⁹⁸ Tamt. str. 38.

²⁹⁹ Srov. tamt. str. 38.

³⁰⁰ KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 84.

tresty, doporučoval bičování, trest smrti však odmítal z praktického důvodu, kterým byl záměr neposkytovat donatistům mučedníky.³⁰¹ O tom Kranz pronáší, že „poprava neodvolatelně utíná možnost obrácení, a to se podle pastýře Augustina nedalo nijak zodpovědět.“³⁰² Zároveň Kranz uvádí úryvek z dopisu, kde Augustin žádá, aby nebyli donatisté popravováni nebo mrzačeni.³⁰³

Na jednu stranu se to může zdát paradoxní, jak může věřící křesťan takto uvažovat, ale na druhou stranu v dějinách následujících po Augustinovi to nebylo nijak neobvyklé. Mohla za to doba, nebo se praktiky honů na čarodějnice, upalování kacírů na hranicích a podobné pouze dějinně vyvíjely a základ měly právě v době, o které pojednáváme, tedy v době Augustinově? Na tuto naši otázku částečně Uwe Neumann odpovídá: „Augustinův postup znamená prolomení určitého tabu; byl první, kdo využil státní moci k prosazení církevních cílů. Pozdější vývoj tuto tendenci ještě přiosťřil; vzpomeňme třeba na vztah papeže Řehoře VII. k císaři Jindřichu IV. nebo na inkvizici. A také na neblahý princip vnucovat někomu jeho štěstí proti jeho vůli, který našel v Augustinovi prominentního zastávce.“³⁰⁴

³⁰¹ Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 39.

³⁰² KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 83.

³⁰³ Srov. tamt. str. 83-84. Český překlad onoho dopisu, ze kterého Kranz úryvek cituje in AURELIUS AUGUSTINUS. *Říman, člověk, světec*. Str. 306-308.

³⁰⁴ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 39-40.

10 O obci Boží

Pokud se podíváme na Augustinovo dílo *O obci Boží*, můžeme vidět rozsáhlé pojednání, ve kterém je celá řada etických prvků. Vzhledem k rozsahu naší práce uvedeme, jak a proč toto dílo s morálkou souvisí. Zároveň jsme využili dvě kapitoly *O obci Boží*, ve kterých Augustin pojednává o původu zla.³⁰⁵ Podle Egona Bondyho je tento spis největším Augustinovým dílem.³⁰⁶

„Až do dob Augustina si každý vzdělaný člověk myslel, že dějiny lidstva našly své naplnění v římské říši. Idea říše našla své nejviditelnější symbolické ztělesnění v městě Římu.“³⁰⁷ Když byl roku 410 Řím, Gótem Alarichem, dobyt, pro mnohé to bylo mimo jiné „...znamení počátku konce.“³⁰⁸ Šlo o to, že křesťané nechápali, jak se to mohlo stát a pohané říkali, že za pád Říma může přestup ke křesťanství, právě aby toto Augustin vyvrátil, napsal dílo *O obci Boží*³⁰⁹, které je věnováno „...křesťanské konfrontaci se zanikajícím pohanským světem a jeho náboženstvím.“³¹⁰

Z hlediska etiky je zajímavé, že „Augustinovi vyplývá z dobytí Říma především důsledek pro křesťanské chování: křesťan se má cvičit v pokoře a modlitbách.“³¹¹ Bůh si navíc dobytí Říma přál a my ho proto máme snášet a to i proto, že za onen pád mohla sama lidská špatnost.³¹² Již zde tedy můžeme vidět, že i toto dílo s morálkou souvisí. Augustinův pohled nám mohou dokreslit jeho slova: „Neboť co je to – špatný svět? Vždyť špatné není nebe, země, voda a co v nich žije: ryby, ptáci a stromy. To vše je dobré, ale špatným činí svět špatní lidé.“³¹³ Neumann zohledňuje ještě další, pro nás zajímavý, aspekt: Augustin dává vinu za rozklad Říma i jeho samotnému morálnímu

³⁰⁵ Viz kapitola 4.5. O obci Boží.

³⁰⁶ Srov. BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 78.

³⁰⁷ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 89.

³⁰⁸ Tamt. str. 90.

³⁰⁹ Srov. KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 87. Konkrétně v *Retractationes* Augustin uvádí, že, „ctitelé mnoha nepravých bohů, které nazýváme vžitým jménem „pohané“, snažili se svrhnout odpovědnost za jeho vyvrácení na křesťanské náboženství, a začali se rouhat pravému Bohu ještě roztrpčeněji a rozhořčeněji. Proto já, hoře horlivostí domu Božího, rozhodl jsem se napsat proti jejich rouhání čí bludům knihy „O Boží obci“. NOVÁKOVÁ, Julie. In AURELIUS AUGUSTINUS. *O boží obci knih XXII*. 1. svazek. Str. 35.

³¹⁰ KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. Str. 255.

³¹¹ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 90.

³¹² Srov. tamt. str. 90.

³¹³ Tamt. str. 91, Orig. in *Sermones*.

úpadku.³¹⁴ Pak je možné dobytí Říma chápat tak, že „...Bůh jednal jako lékař, který skalpelem odřezává hnijící maso naší kultury, nebo jako kovář, který tříbí zlato v ohni.“³¹⁵ Vidíme tak, že morálka hrála důležitou roli i zde – vyplenění Říma a samotné útoky na říši nejsou nějakým neodůvodněným božím trestem, ale „Augustin bez obav z možného odporu prohlašuje, že k pádu Říma v podstatě nedošlo zvnějška, nýbrž že je třeba hledat jeho příčiny uvnitř: zkaženost mravů podkopala říši.“³¹⁶ Zároveň si máme uvědomit, že pozemská obec (stát) je pomíjející a proto pro pád Říma nemáme truchlit, ale máme za ním vidět spravedlnost Boha.³¹⁷

Ono samotné rozdělení na „obec Boží“ a „obec pozemskou“ také souvisí s morálkou a Augustin „ve svém líčení ukazuje boj mezi božím státem (civitas Dei) a pozemským státem (civitas terrena) jakožto hlavní téma dějin světa. Na jedné straně k božímu státu patří všichni dobří, na druhé straně k jeho pozemskému protějšku všichni zlí. /.../ Správné jednání v božím státě řídí pokora a láska k Bohu. V pozemském státě vládne lidská pýcha, místo lásky k Bohu tu panuje jen sebeláska: poslušnost ustupuje neposlušnosti a svornost nesvornosti.“³¹⁸

Ještě zmiňme, že obec boží nelze ztotožňovat s církví a obec pozemská nepředstavuje žádný konkrétní stát, zároveň nejsou obě obce úplně odděleny, ale odděleny budou až při posledním soudu.³¹⁹ Stejně tak, jako jsme u milosti říkali, že nikdo nemůže vědět, zda je nebo není vyvolen³²⁰, tak i zde člověk nemůže vědět, do jaké obce patří, protože i to, ví pouze Bůh.³²¹

Jak už bylo řečeno, po opuštění manicheismu, zastával vlastní názor o původu zla³²². „Zlo pro něho už nemá žádnou vlastní substanci a neexistuje samo o sobě, nýbrž vytváří nedostatek něčeho původně dobře vytvořeného (teorie privace).“³²³

³¹⁴ Srov. tamt. str. 92.

³¹⁵ KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 87.

³¹⁶ Tamt. str. 88.

³¹⁷ Srov. BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 78.

³¹⁸ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 94. Vidíme zde opět i důležitý aspekt lásky. „Obě obce jsou založeny na dvojí lásce: na lásce k sobě jdoucí až k zapření boha obec pozemská, a na lásce k bohu jdoucí až k zapření sebe sama obec nebeská.“ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Str. 78.

³¹⁹ Srov. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 94.

³²⁰ Viz kapitola 3.4. Jak přijímat nauku o spáse?

³²¹ Srov. KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 92

³²² Viz kapitola 4.1. Zlo v manicheismu.

³²³ NEUMANN, Uwe. *Augustin*. Str. 95.

Připomínáme to zde proto, že samotná pozemská obec je také dobrá, protože je součástí stvoření, ale oproti boží obci je dobrá méně.³²⁴ V souvislosti s naukou o dvou obcích hovoří i o svém pojetí dějin, tím se zde ale nebudeme zabývat.³²⁵

³²⁴ Srov. tamt. str. 95.

³²⁵ Ale i zde bychom mohli vidět do jisté míry souvislost s morálkou. Viz například když Kranz říká, že dějiny „směřují k dobru, ke štěstí, ke spáse. Je to nadpřirozený cíl, k němuž Bůh povolal lidstvo z milosti, a lidstvo také tohoto cíle dosáhne. KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Str. 90.

11 Závěr

Jak jsem předznamenal v úvodu této práce, mým cílem bylo představit některé etické prvky v Augustinových dílech, ale i s ohledem na sekundární literaturu. Ačkoli jsem nepojednal a z hlediska rozsahu práce jsem ani pojednat nemohl, o všem, co by do této práce mohlo patřit, snažil jsem se vytvořit jakýsi přehled základních etických otázek v Augustinově učení.

Nejprve jsem se snažil seznámit s prvky, které Augustina mohly ovlivnit. Zmínil jsem se tak v krátkosti o manicheismu či o době patristiky jako takové. Zároveň jsem považoval za důležité seznámit se s prvkem Augustinova obrácení ke křesťanství. Tento bod v jeho životě považuji osobně za důležitý, protože bez tohoto obratu by nemohl dospět k dosaženým závěrům.

Etické prvky v Augustinových *Vyznáních* by mohly tvořit téma samostatné práce, proto jsem se snažil vyzdvihnout alespoň některé názory. Už svojí podstatou se mi sama *Vyznání* jeví etickým dílem, zároveň nám ukazují Augustinovu víru a snahu vyznat se před Bohem i z těch nejmenších hříchů.

Následující část jsem věnoval problematice spásy a milosti. Vycházel jsem z děl, které jsou k dispozici v českém jazyce, ale zároveň jsem se tuto problematiku snažil doplnit jinými díly s pomocí knihy Lenky Karfíkové. Samotné téma milosti je problematické. Kdo se smíří s tím, že usiluje o život ve shodě s Příkázáními a žije tedy mravně a leccos si odpírá, aby nakonec dospěl zatracení? A to proto, že si v sobě nese vinu svého prapředka – Adama. To ale není jediné otázka, která člověka může napadnout. Snažil jsem se proto zmínit se i o křtu novorozenců, o tom, jak se Augustin snaží vysvětlit, proč si Bůh nepřeje spasení všech nebo o problému předávání onoho dědičného hříchu. U tohoto tématu bylo zajímavé snažit se porozumět Augustinovým názorům a snahám zavést učení o milosti. A to hlavně z důvodu, že jsem logičtější a pro mě jaksi přijatelnější stanoviska spatřoval spíše v Augustinově protivníkovi – Pelagiovi.

Kapitolou o původu zla a hříchu jsem se pokusil ukázat, jak se Augustin snažil vyřešit původ zla ve světě. Jak známo, Bůh je dobrý, tak proč je tedy na světě zlo? Ani zde ale slovy Augustina nejde jednoznačně odpovědět. Proto jsem se snažil představit

některé Augustinovy pokusy o vysvětlení tohoto problému. Dle mého názoru je dobře přijatelná novoplatonská teorie. Stupně bytí by pak mohly dospět až k onomu Augustinovu prohlášení ve *Vyznáních*, „... že zlo jest nedostatek dobra, nedostatek, jehož poslední stupeň hraničí s ničím.“³²⁶

Další částí jsem se dostal k otázce blaženosti. Sám Augustin si je vědom, a také o tom nejednou mluví, že blaženosti chtějí dosáhnout všichni. Že chtějí blaženě žít všichni, to nás určitě nepřekvapuje, ale nabízejí se otázky, co vlastně blažený život znamená, proč ho všichni lidé nemohou dosáhnout a co by měli (u)dělat aby ho dosáhli? Je pochopitelné, že za blažeností vidí Augustin Boha, ale i zde jsem se snažil ukázat, že hledat odpověď nebylo pro Augustina nijak jednoduché.

Jako protiklad k problematickému učení o spáse bychom mohli spatřovat důležitost lásky v Augustinově učení. Při své znalosti Bible Augustinovi neunikla slova z Prvního listu Korintským, kde Pavel z Tarsu lásku tak opěvuje. I Augustin často lásku spatřuje jako důležitou vlastnost. Na druhou stranu, i podle slov Uwe Neumanna, se zde také objevuje negativní prvek, kdy Augustin vidí druhého člověka jen jako prostředek k lásce k Bohu. Osobně si ale myslím, že činit závěry by nebylo na místě a vyžadovalo by to daleko zevrubnější studium celé řady Augustinových spisů. Celkově bych ale význam lásky nahlížel osobně opatrněji, vzhledem k tomu, že Augustin byl věřící křesťan a navíc zastával úřad biskupa, dala by se u něho role lásky očekávat.

Při seznamování se s dílem *Křesťanská vzdělanost* mě, kromě rozlišení činností „užívat“ a „těšit se“, zaujala Augustinova snaha o správný výklad Bible. Augustin tak brilantně vyřešil problém, jak si vysvětlit, že se v Bibli (zejména ve Starém zákoně) občas objeví něco problematického, nemorálního či zavrženíhodného. Jak jsem se snažil ukázat i toto Augustin řeší pomocí lásky a etiky. Osobně mi přijde tento postup zajímavý, ale nakolik je správný a uplatnitelný zde nechci posuzovat. Je zřejmé, že Augustin tím vyřešil určitý problém, je ale otázka, zda je to řešení správné.

V závěru práce jsem se pokusil přiblížit Augustinův spor s donatisty. Z morálního hlediska by bylo velice obtížné tento spor hodnotit. Ukázal jsem, jak Augustin zvolil cestu násilného zakročení proti donatistům, ale zároveň nám Gisbert Kranz připomíná, že tento postup Augustin zpočátku odmítal. Je zde tedy otázka z jakého důvodu

³²⁶ AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Str. 76.

Augustin tento postup zvolil. Zda odpověď najdeme v jeho literárním odkazu je nasnadě – vždyť Uwe Neumann má jasno, na druhou stranu Gisbert Kranz Augustina hájí. Hodnocení by bylo o to složitější, pokud bychom Augustina brali jako toho, kdo s tímto postupem začal a stal se tak vzorem pro následující staletí. Jelikož to ale nebylo tématem práce, můžeme se tomuto vyhnout.

Na úplný závěr jsem považoval za vhodné zmínit se i o Augustinově díle *O obci Boží*. Je to dílo velice rozsáhlé a hlavně v něm řeší i celou řadu otázek, které přímo vybízely k začlenění do mé práce. Díky rozsahu práce jsem se ale musel omezit a pouze načrtnout, jakou i v tomto díle hraje morálka roli.

Pokusil jsem tak ukázat, jak Augustin, jeden z církevních otců, může být do jisté míry prospěšný i člověku naší doby. Nejde samozřejmě nutně o učení o spáse, které nám může ukázat jeden z názorů na způsob vyvolení či zatracení člověka, ale i o myšlenky jiné. I nevěřícímu člověku, pro kterého mohou být otázky Boha a víry irelevantní, má podle mého názoru co nabídnout, hlavně co se týče právě morálních otázek, které jsem se v této práci snažil řešit.

12 Použitá literatura

1. ARMSTRONG, Arthur Hilary. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Z anglického originálu přeložil Martin Pokorný. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2002. 675 s. ISBN 80-7298-53-X.
2. AUGUSTIN, svatý. *O milosti a svobodném rozhodování; Odpověď Simplicianovi*. Z latinských originálů přeložili Stanislav Sousedík a Ondřej Koupil; úvod Tomáš Machula. 1. vyd. Praha : Krystal OP, 2000. 137 s. ISBN 80-85929-41-4.
3. AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Z latinských originálů přeložila Jana Nechutová. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2004. 230 s. 21 cm. ISBN 80-7021-740-5 (váz.).
4. AURELIUS AUGUSTINUS. *O boží obci knih XXII*. Přeložila Julie Nováková. Praha : Karolinum, 2007. 2 sv. 22 cm. ISBN 978-80-246-1284-3 (váz.). (Využit 1. svazek)
5. AURELIUS AUGUSTINUS. *Říman - člověk - světec*. S úvodní studií prof. Radislava Hoška. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2000. 351 s. ISBN 80-7021-305-1.
6. AURELIUS AUGUSTINUS. *Vyznání*. Přetisk vyd. Ladislava Kuncíře z r. 1926. Z latinského originálu přeložil Mikuláš Levý. Praha : Kalich, 1990. 562 s. ISBN 80-7017-144-8.
7. BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie 4. Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Praha : Sdružení na podporu vydávání časopisů, 1993. 254 s. ISBN 80-85239-24-8.
8. DECRET, Francois. *Máni a tradice manicheismu*. Přeložil Zdeněk Müller. 1. vyd. Bratislava : CAD Press, 1994. 150 s. il.
9. KARFÍKOVÁ, Lenka. *Milost a vůle podle Augustina*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2006. 382 s. ISBN 80-7298-172-2.
10. KARFÍKOVÁ, Lenka. *Studie z patristiky a scholastiky*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 1997. 175 s. ISBN 80-86005-32-1.
11. KARFÍKOVÁ, Lenka. *Studie z patristiky a scholastiky. II*. 1. vyd. Praha : Oikoymenh, 2003. 260 s. ISBN 80-7298-057-2.
12. KRANZ, Gisbert. *Augustin: život a působení*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1998. 117 s. ISBN 80-7192-212-9.

13. MACHOVEC, Milan. *Svatý Augustin*. Praha : Akropolis, 2011. 176 s. 22 s. obr. příl. 21 cm.
ISBN 978-80-87481-38-7.
14. NEUMANN, Uwe. *Augustin*. 1. vyd. Praha : Volvox Globator, 1999. 132 s. ISBN 80-7207-288-9.
15. STRAŠÍKOVÁ, Blanka. *Aurelius Augustin očima generace 21. století*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2002. 54 s. ISBN 80-246-0504-X.
16. URL: <<http://www.bible-online.cz/>>.

13 Resumé

Die vorliegende Bachelorarbeit behandelt die Ethik in den Werken von Augustinus Aurelius. Die Einleitung ist der Epoche und dem Leben von Augustinus Aurelius gewidmet. Der folgende Teil beschäftigt sich mit der Lehre über die Gnade und mit Problemen, die diese Lehre mitgebracht hat. In dem vierten Kapitel ist die Aufmerksamkeit dem Problem des Ursprungs der Sünde und des Bösen gewidmet. An dieses Kapitel knüpft ein Teil an, der sich mit der Problematik des Behagens und des wohligen Lebens beschäftigt. In dem sechsten Kapitel stellt die Arbeit die Liebe als ein wichtiges Element der Lehre von Augustinus Aurelius vor. Zwei folgende Kapitel gehen von dem Werk *Über die christliche Bildung (De doctrina christiana)* aus und beschäftigen sich mit der Verschiedenheit der Tätigkeiten „uti“ und „frui“ und mit der Frage der Deutung der Bibel. Am Ende der Arbeit ist die Aufmerksamkeit der Auseinandersetzung von Augustin mit den Donatisten und der Schrift *Vom Gottesstaat (De civitate Dei)* gewidmet.

Die Arbeit bietet so einen Einblick in das Leben und das Werk von einem der Kirchenväter und in seine ethischen Meinungen, die auch in unserer Zeit aktuell sein können.